

Міністерство освіти і науки України
ВСП "Ужгородський торговельно-економічний
фаховий коледж ДТЕУ"

ЗБІРНИК ТЕЗ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ГЕОПОЛІТИЧНІ ТА БЕЗПЕКОВІ
ВИМІРИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
ВІД ЛОКАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ
ДО ГЛОБАЛЬНОЇ ПЕРЕБУДОВИ»

19 травня 2026 року

Ужгород
2026

Редакційна колегія:

ВОЛОЩУК Сергій Михайлович - кандидат історичних наук, викладач-методист, директор ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету».

ФРЕЧКА Оксана Василівна - спеціаліст вищої категорії, голова циклової комісії суспільних та природничих дисциплін ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету».

МУЛЕСА Тамара Федорівна - спеціаліст вищої категорії, методист ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету».

«Геополітичні та безпекові виміри російсько-української війни: від локального конфлікту до глобальної перебудови. (м. Ужгород, 2026 р.). Ужгород, 2026. 84 с.

Збірник тез доповідей укладено за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Геополітичні та безпекові виміри російсько-української війни: від локального конфлікту до глобальної перебудови», яка відбулась з нагоди 80-річчя Державного торговельно-економічного університету на базі ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ» 19 травня 2026 року.

За стиль, редакцію та достовірність поданих матеріалів конференції несуть відповідальність їх автори.

Усі права застережені. Розповсюджувати та тиражувати матеріали конференції без офіційного дозволу авторів заборонено.

© Колектив авторів
© ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
СЕКЦІЯ 1. Війна нового покоління: як змінюються воєнні дії та інформаційний простір	
<i>Молчанова Дар'я Сергіївна, Понуровська Анна Андріївна.</i> Еволюція воєнного мистецтва: від тактики застосування безпілотних систем до стратегій протидії гібридній агресії та кібернетичним викликам	6
<i>Яник Валерія Михайлівна.</i> Відхід від радянської доктрини: проблеми та успіхи впровадження стандартів НАТО «на ходу»	12
<i>Меліка Олександр Олександрович.</i> Ілюзія реальності: діпфейки та когнітивні операції як частина гібридної війни	17
<i>Шаркезі Марк Тіборович.</i> Starlink як критична технологія	24
СЕКЦІЯ 2. Новий світовий порядок: від безпеки в Європі до глобального масштабу змін	
<i>Погоріла Вероніка Петрівна.</i> Взаємодія української демократії з міжнародним співтовариством в умовах війни	31
<i>Скринькович Лілія Ярославівна.</i> Геополітичні трансформації та безпекові виклики сучасного світу в умовах російсько-української війни	36
<i>Вайда Валерія Романівна.</i> Місце України в новому світовому порядку Європи	39
<i>Боркес Данієлла Костянтинівна.</i> Від Будапештського меморандуму до гарантій безпеки: як змінюється поняття «ядерного стримування» у XXI столітті	43
<i>Пийтер Оксана Іванівна.</i> Україна як суб'єкт нової Центрально-Східної Європи: перспективи Балто-Чорноморського союзу	49
<i>Даниш Софія Анатоліївна.</i> Зброя голоду: використання продовольчої безпеки як інструменту геополітичного шантажу	56
<i>Капишук Наталія Вікторівна, Панасюк Валентин Анатолійович.</i> Міжнародна безпека в поліцентричному світі	61
СЕКЦІЯ 3. Подолання наслідків війни та стратегії відновлення України	
<i>Плютяк Анастасія Русланівна.</i> Вплив воєнних дій на екологічну та економічну стійкість системи продовольчого забезпечення	66
<i>Галиця Валерія Борисівна.</i> Перехідне правосуддя: баланс між покаранням винних та суспільним примиренням на деокупованих	70

територіях	
Федорішко Надія Віталіївна. Довгострокові наслідки підризу Каховської ГЕС та проблема екологічного відновлення у контексті повоєнної відбудови України	75
Тарасюк Валерія Сергіївна. Стратегії заохочення осіб, які емігрували та іноземців для повернення їх в Україну	81

Передмова

Російська агресія проти України остаточно зруйнувала ілюзію стабільності євроатлантичної та світової архітектури безпеки. Те, що дехто на Заході колись помилково намагався трактувати як «регіональну кризу», сьогодні розгорнулося у масштабний тектонічний зсув. Ця війна стала каталізатором глобальної перебудови — вона переформатовує міжнародні альянси, змушує переосмислити дієвість міжнародного права, змінює логістичні й енергетичні карти світу та повертає в дискурс поняття «ядерного стримування» й «великодержавного протистояння».

Війна та геополітичні зміни генерують величезний масив інформації, фейків та пропаганди, які критично необхідно навчитись розрізняти, чому сприяє вміння аналізувати першоджерела та розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Сучасна війна є не лише війною танків та артилерії, але і війною інформаційною, безпека стає викликом, що потребує вирішення на різних рівнях.

Класична міжнародна дипломатія наразі демонструє певну кризу та неповороткість, що ставить питання про пошук нових моделей міжнародної системи, яка сприятиме врегулюванню суперечностей та стабілізації на міжнародній арені.

СЕКЦІЯ 1. ВІЙНА НОВОГО ПОКОЛІННЯ: ЯК ЗМІНЮЮТЬСЯ ВОЄННІ ДІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

*Дар'я МОЛЧАНОВА,
студентка II курсу спеціальності «Туризм»,
Анна ПОНУРОВСЬКА,
студентка II курсу спеціальності «Туризм»
ВСП «Вінницький торговельно-економічний
фаховий коледж Державного
торговельно-економічного університету»
Науковий керівник: Людмила ПАВЛЮК,
спеціаліст вищої категорії*

ЕВОЛЮЦІЯ ВОЄННОГО МИСТЕЦТВА: ВІД ТАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ СИСТЕМ ДО СТРАТЕГІЙ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНІЙ АГРЕСІЇ ТА КІБЕРНЕТИЧНИМ ВИКЛИКАМ

Вступ: Повномасштабна російсько-українська війна стала найбільшим випробуванням для міжнародної системи безпеки у XXI столітті та водночас каталізатором глибоких змін у воєнному мистецтві. Якщо у XX столітті ключову роль відігравали чисельність армії, кількість бронетехніки та контроль над територією, то сучасна війна дедалі більше залежить від технологічної переваги, інформаційного домінування, кіберзахисту та швидкості прийняття рішень. Російсько-українська війна продемонструвала, що класичні підходи до ведення бойових дій поступово втрачають ефективність. Великі механізовані колони стали

легкою мішенню для високоточної зброї та дронів, а інформаційний простір перетворився на повноцінний театр бойових дій. Водночас саме Україна стала прикладом того, як поєднання інновацій, гнучкості та масового використання технологій може змінити хід сучасної війни. Сьогодні війна охоплює не лише фронт, а й кіберпростір, енергетичну інфраструктуру, інформаційне середовище та економіку держави. Саме тому сучасне воєнне мистецтво дедалі більше ґрунтується на принципах мережецентричності, автоматизації та багатодоменності.

1. Трансформація воєнного мистецтва у XXI столітті: Сучасна війна характеризується кардинальною зміною підходів до організації бойових дій. Однією з головних причин трансформації стало стрімке зростання ролі цифрових технологій, супутникової розвідки, сенсорних систем та безпілотних платформ. Традиційні принципи концентрації великих сил на окремих напрямках дедалі частіше втрачають ефективність через так звану «прозорість поля бою». Завдяки супутниковим системам, тепловізійним камерам, дронам-розвідникам та радіоелектронній розвідці будь-яке велике переміщення військ швидко фіксується та стає мішенню для високоточного ураження. Саме тому сучасні армії переходять до тактики малих мобільних груп. Вони діють автономно, швидко змінюють позиції, використовують природні укриття та координуються через цифрові системи управління. Така модель суттєво знижує втрати та підвищує гнучкість бойових операцій. Особливого значення набуває концепція мережецентричної війни. Її суть полягає в об'єднанні всіх елементів бойової системи — розвідки, дронів, артилерії, командних пунктів та піхоти — у єдину цифрову мережу. Це дозволяє миттєво передавати інформацію про цілі та скорочувати час реагування. Російсько-українська війна також продемонструвала появу тактики виснаження через масове застосування дешевих технологій. FPV-дрони, переобладнані цивільні квадрокоптери та саморобні ударні системи стали прикладом того, як відносно дешеве озброєння може ефективно знищувати дорогі танки, системи ППО та логістичні об'єкти. Крім того, війна показала важливість адаптивності армії. Перемагає не лише той, хто має більше ресурсів, а той, хто

здатний швидше впроваджувати інновації, навчати особовий склад та модернізувати тактику відповідно до нових загроз [1].

2. Еволюція тактики застосування безпілотних систем: Безпілотні системи стали символом сучасної війни та фактично змінили саму природу бойових дій. Якщо ще десять років тому дрони використовувалися переважно для розвідки, то сьогодні вони виконують майже всі функції на полі бою — від коригування артилерії до автономного знищення цілей. Одним із головних феноменів російсько-української війни стало масове використання FPV-дронів. Ці безпілотники мають порівняно низьку вартість, але водночас здатні завдавати надзвичайно точних ударів по бронетехніці, укріпленнях та живій силі противника. Їх застосування кардинально змінило економіку війни, адже дешевий дрон може знищити техніку вартістю у мільйони доларів. Важливим напрямом розвитку стало ройове застосування дронів. У таких системах десятки або навіть сотні безпілотників координують свої дії як єдиний механізм. Це дозволяє перевантажувати системи ППО та РЕБ противника, створюючи ефект масованої атаки. Особливої уваги заслуговують важкі ударні дрони, які можуть переносити великі вибухові заряди. Українські підрозділи активно використовують нічні бомбардувальні дрони типу «Баба Яга», які здійснюють удари по складах, укріпленнях та техніці противника. Суттєво зросла роль морських безкіпажних систем. Українські морські дрони MAGURA та Sea Baby стали одним із найуспішніших прикладів асиметричної війни. Вони дозволили Україні ефективно атакувати кораблі Чорноморського флоту РФ та порушити російську логістику в морському просторі. Також активно розвиваються наземні роботизовані комплекси. Вони застосовуються для евакуації поранених, транспортування боєприпасів, дистанційного мінування, розвідки та навіть ведення вогню. Такі системи знижують ризики для військових і дозволяють виконувати небезпечні завдання без участі людини. Ключовою тенденцією стала інтеграція безпілотних платформ у цифрові системи управління. Українська система «Дельта» дозволяє об'єднувати розвіддані, координувати артилерію та

безпілотники у режимі реального часу. Це значно підвищує швидкість реагування та ефективність бойових дій [2].

3. Штучний інтелект та автономізація війни: Одним із найважливіших напрямів розвитку сучасного воєнного мистецтва стало впровадження штучного інтелекту у військові системи. ШІ сьогодні використовується для аналізу розвідданих, автоматичного виявлення цілей, управління дронами та прогнозування дій противника. Автономні системи дозволяють скоротити час ухвалення рішень і мінімізувати людський фактор. Наприклад, сучасні ударні дрони вже здатні самостійно розпізнавати техніку, визначати пріоритетні цілі та коригувати маршрут польоту навіть у разі втрати зв'язку з оператором. Розвиток штучного інтелекту безпосередньо пов'язаний із концепцією OODA Loop — циклу спостереження, аналізу, прийняття рішення та дії. Перемагає той, хто проходить цей цикл швидше за противника. Саме тому автоматизація процесів стає критично важливою перевагою. Окремим напрямом є створення автономних роїв дронів. У таких системах безпілотники взаємодіють між собою без постійного контролю людини. Вони можуть самостійно розподіляти цілі, змінювати тактику та обходити системи ППО. Штучний інтелект також використовується у системах кіберзахисту, аналізу супутникових даних та прогнозування ракетних ударів. Це дозволяє швидше реагувати на загрози та ефективніше планувати оборону. Водночас розвиток автономної зброї створює серйозні етичні та правові проблеми. Міжнародна спільнота дедалі активніше обговорює ризики використання систем, які можуть самостійно приймати рішення про застосування летальної сили [3].

4. Радіоелектронна боротьба як основа сучасного фронту: Радіоелектронна боротьба стала одним із ключових елементів війни нового покоління. У сучасному конфлікті майже всі системи залежать від зв'язку, навігації та передачі даних, тому контроль над електромагнітним простором має стратегічне значення. Засоби РЕБ використовуються для придушення сигналів дронів, блокування GPS-навігації, перехоплення зв'язку та порушення роботи систем управління. Через це сучасну війну часто називають «війною сигналів».

Постійне протистояння між дронами та РЕБ створює справжню технологічну гонку. Кожна нова система придушення швидко отримує відповідь у вигляді модернізованих дронів або альтернативних способів управління. Однією з найважливіших інновацій стали оптоволоконні FPV-дрони, які керуються через кабель і не залежать від радіосигналу. Такі безпілотики практично неможливо заглушити класичними засобами РЕБ. Велике значення мають також купольні системи захисту, які створюють зони придушення навколо військових позицій. Вони дозволяють зменшити ефективність повітряної розвідки та атак дронів-камікадзе. Радіoeлектронна боротьба сьогодні впливає не лише на тактичний рівень, а й на стратегічні операції, оскільки від стійкості зв'язку залежить координація всієї армії.

5. Кібернетичні виклики та кібервійна: Кіберпростір став окремим театром воєнних дій. Кібератаки можуть завдавати не менших збитків, ніж традиційні бойові операції. Російсько-українська війна показала, що удари по енергетичних мережах, банківських системах та державних ресурсах є невід'ємною складовою сучасної війни. Кібератаки використовуються для дестабілізації державного управління, порушення логістики, знищення баз даних та створення паніки серед населення. Особливо небезпечними є атаки на критичну інфраструктуру — електростанції, транспортні системи та телекомунікації. Сучасна кібервійна дедалі більше переходить у формат кібер-фізичних атак. Це означає поєднання цифрового втручання з реальним фізичним ураженням об'єктів. Наприклад, злам систем управління може призвести до аварій на енергетичних чи промислових об'єктах. Україна значно посилила систему кіберзахисту завдяки міжнародній підтримці та співпраці з приватними технологічними компаніями. Важливу роль відіграє резервне збереження даних, хмарні технології та створення альтернативних каналів зв'язку. Кібербезпека стала не лише військовим, а й економічним питанням, адже стійкість держави напряду залежить від захищеності цифрової інфраструктури [4].

6. Інформаційна війна та гібридна агресія: Інформаційний простір сьогодні є повноцінним полем бою. Росія активно використовує дезінформацію,

пропаганду та психологічні операції як інструмент впливу на суспільство. Основна мета інформаційної війни полягає у створенні паніки, деморалізації населення, підриві довіри до влади та розколі суспільства. Для цього використовуються соціальні мережі, анонімні телеграм-канали, фейкові медіа та бот-мережі. Особливо небезпечними є інформаційно-психологічні операції, спрямовані на військових та цивільне населення. Вони можуть поширювати фейки про ситуацію на фронті, перебільшувати втрати або дискредитувати державні інституції. У відповідь Україна активно розвиває систему стратегічних комунікацій. Важливими елементами стали оперативне спростування фейків, формування власного міжнародного наративу та підвищення медіаграмотності населення. Сучасна інформаційна війна тісно пов'язана з кіберопераціями та військовими діями. Контроль над інформацією сьогодні часто визначає політичну підтримку, міжнародну допомогу та моральний стан суспільства [5].

7. Енергетичні виклики та економічна стійкість: Росія активно використовує енергетичний тероризм як інструмент тиску на Україну. Масовані удари по електростанціях, підстанціях та об'єктах критичної інфраструктури спрямовані на створення гуманітарної кризи та ослаблення економіки. У відповідь Україна змушена адаптувати енергетичну систему до умов війни. Розвивається децентралізована генерація електроенергії, використання мобільних електростанцій та альтернативних джерел енергії. Важливу роль у забезпеченні стійкості держави відіграють аграрний сектор, ІТ-галузь та оборонне виробництво. Попри постійні обстріли Україна продовжує підтримувати функціонування економіки та масштабувати військово-технологічний сектор. Сьогодні Україна поступово перетворюється на один із центрів *military tech* у Європі. Виробництво дронів, систем РЕБ, роботизованих платформ та цифрових військових рішень стає важливим елементом економічного розвитку держави.

Висновки: Російсько-українська війна стала переломним етапом розвитку сучасного воєнного мистецтва. Вона показала, що майбутнє війни визначатиметься технологіями, інформацією, штучним інтелектом та швидкістю адаптації. Безпілотні системи, радіоелектронна боротьба, кібероперації та

інформаційний вплив стали основними інструментами війни нового покоління. Водночас сучасний конфлікт довів, що технологічна перевага повинна поєднуватися зі стійкістю суспільства, сильною економікою та ефективною системою державного управління. Україна сьогодні не лише захищає власну незалежність, а й формує нову модель сучасної війни, яка вже впливає на військові доктрини провідних держав світу та визначає майбутнє глобальної безпеки.

Джерела та література:

1. Горбулін В. П. *Світова гібридна війна: український фронт*. Харків : Фоліо, 2020. 496 с. <https://surl.li/sfvfdk>
2. Залужний В., Забродський М. Перспективи забезпечення воєнної кампанії 2024 року: український погляд // *Український тиждень*. 2022 <https://tyzhden.ua>
3. «Чотири роки повномасштабного вторгнення: які зрушення у міжнародному середовищі започаткувала російсько-українська війна?» // Фонд «Демократичні ініціативи». 2026. <https://surl.li/itminn>
4. Кульчицький-Дашинич І. І. *Трансформація безпекової й військово-технічної політики НАТО у контексті повномасштабної російської агресії проти України*: кваліфікаційна робота. Київ, 2023. <https://surl.li/weulew>
5. Офіційний сайт НАТО. Аналіз сучасної війни та безпекових викликів. 2025. <https://surl.li/bajndx>

**Валерія ЯНИК, студентка I курсу, ФБС «А»
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний
фаховий коледж Державного
торговельно-економічного університету».**

**Науковий керівник: Сергій ВОЛОЩУК,
кандидат історичних наук, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист**

ВІДХІД ВІД РАДЯНСЬКОЇ ДОКТРИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА УСПІХИ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО «НА ХОДУ»

Постановка проблеми. Сьогодні Україна перебуває в унікальній історичній точці, здійснюючи докорінну трансформацію оборонного сектору в умовах повномасштабної війни. Ключовим вектором цієї трансформації є перехід від радянської системи жорсткого централізованого управління до західної філософії Mission Command. Це не просто зміна нормативних актів, а зміна ментальності — перехід від звітування про процес до відповідальності за результат.

Виклад основного матеріалу. За майже 65 років історії, в Альянсі напродукували майже 1,2 тис. різних стандартів, що включають технічні характеристики, процедури тренувань, комунікаційні стандарти, навіть екологію та багато іншого. Та головна їхня мета – сумісність між військами різних країн-членів НАТО, щоб забезпечити спільність та ефективність сил Альянсу реагувати на будь-які загрози для країн-членів НАТО. [3]

До повномасштабної війни, у 2021 році у Міноборони та Збройних Силах було запроваджено близько 300 стандартів і документів НАТО.

З початком повномасштабної війни, Україна неодноразово наголошувала, що вступ у НАТО є пріоритетним завданням. Зокрема у вересні 2022 року Україна подала заявку на пришвидшений вступ до НАТО. А суспільна думка серед українців виросла до майже 90%, що ми повинні бути в Альянсі (результати соціологічного дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у середині 2023 року). [3]

Mission Command (один із варіантів перекладу — “делеговане керівництво”) — це підхід, який розширює повноваження підлеглих командирів і заохочує ініціативу, а також надає свободу і швидкість дій під час виконання завдань. Це потрібно для того, щоб перемагати противника в найбільш хаотичних і складних обставинах. [2]

Радянська військова школа базувалася на жорсткому вертикальному управлінні, де ініціатива молодших офіцерів часто каралася, а кожен крок мав бути санкціонований зверху. Натомість концепція Mission Command, що є фундаментом стандартів НАТО, передбачає:

- Децентралізацію прийняття рішень: командир визначає «що» має бути зроблено і «навіщо» (задум), але залишає підлеглим право вирішувати «як» саме це реалізувати.

- Довіру та взаєморозуміння: успіх операції залежить від здатності молодшої ланки приймати рішення в умовах хаосу бою, не чекаючи зв'язку з вищим штабом.

- Використання «вікна можливостей»: у сучасній динамічній війні затримка на погодження рішення у 15-20 хвилин може коштувати життя підрозділу.

Для Mission Command критично важливо враховувати ресурси, ризики та компетентність підпорядкованих командирів. Якщо ти, як командир навіть роти, хочеш, щоб був Mission Command, ти маєш своїх взводників забезпечити необхідними ресурсами, в тому числі людськими. І тоді вони, в умовах бою, за відсутності зв'язку можуть виконувати завдання самостійно». [2]

Попри активні бойові дії, Україна демонструє вражаючі темпи адаптації. Станом на початок 2024 року в Силах оборони вже запроваджено понад 315 стандартів НАТО (близько 28% від загальної кількості), що перевищує показники деяких країн, які вже є членами Альянсу (наприклад, Чорногорії).

Ключові досягнення:

1. Трансформація військової освіти: впроваджено курси професійної військової освіти (L-курси), що базуються на процедурах НАТО: TLP (Troop Leading Procedures) для тактичної ланки та MDMP (Military Decision Making Process) для штабів.

2. Технічна взаємосумісність: використання західних систем зв'язку (наприклад, турецьких станцій Aselsan) та автоматизованих систем управління (АСУ), таких як «Дзвін», що дозволяють обмінюватися даними з партнерами в єдиному інтерфейсі.

3. Сержантський корпус: створення професійного сержантського складу як «хребта» армії — це пряма імплементація філософії НАТО, де сержант є лідером, а не просто старшим солдатом.

4. Адаптивність озброєння: українські екіпажі опановують складну техніку (Leopard, Challenger, Patriot) у рекордні терміни, часто адаптуючи її до реалій «гібридної» війни ефективніше, ніж передбачали інструкції виробників.

Перехід на стандарти НАТО «на ходу» створює низку специфічних викликів:

- «Ментальний розрив»: у військах досі існує співіснування двох культур. Частина офіцерів старшої ланки, вихованих на радянських лекалах, психологічно не готова делегувати повноваження підлеглим.

- Бюрократичне навантаження: стандарти НАТО часто помилково сприймаються лише як «паперова робота». Проблема полягає в тому, що нові процедури НАТО іноді накладаються на старі радянські вимоги до звітності, що створює подвійне навантаження на штаби.

- Недостатність ресурсів для повної уніфікації: перехід на натівські калібри та техніку триває, але радянська спадщина (калібри 122-мм, 152-мм) досі складає значну частку арсеналу, що вимагає паралельного функціонування двох систем логістики.

- Адаптація під реалії війни високої інтенсивності: як зазначають експерти (зокрема Микола Белєсков), самі по собі стандарти НАТО не є рецептом перемоги над РФ, оскільки вони розроблялися для експедиційних операцій проти слабшого противника. Україні доводиться створювати власну «перспективну доктрину», поєднуючи стандарти НАТО з унікальним досвідом протидії переважаючим силам ворога.

Важливим кроком у відході від радянщини стало впровадження в бойові статuti поняття «точка прийняття рішення». На відміну від радянської догми «виконати задачу за будь-яку ціну», цей підхід дозволяє командиру в критичний момент (коли ситуація кардинально змінилася) узгоджувати нове рішення зі старшим керівництвом або зупиняти бій для уникнення невиправданих втрат.

Це і є прояв гуманістичного та прагматичного підходу НАТО, де людське життя є пріоритетним ресурсом.

Впровадження стандартів НАТО в ЗСУ є незворотним процесом. Основний успіх полягає в тому, що Mission Command стає живою практикою на полі бою, де ініціатива українських сержантів та молодших офіцерів стала фактором, що нівелював чисельну перевагу ворога.

Стандарти НАТО – це про якість та уніфікацію військових сил країни відповідно до положень прийнятих Альянсом. Їхнє запровадження допомагає краще управляти та забезпечувати Збройні сили. Однак самі по собі вони не є запорукою успіху, оскільки важливим є саме їх впровадження на місцях, тобто, як те, що підписано зверху виконується у кожній частині та кожному підрозділі. Тому крім стандартів НАТО, що спрямовані лише на стандартизацію сил оборони всіх країн-членів, існують інші документи Альянсу, які, власне, розраховані на більш ширші положення щодо контролю з боку громадськості та антикорупційних структур, що стежать за дотриманням та покращенням прийнятих стандартів. [3]

Ціль на імплементацію стандартів НАТО звичайно правильна і вірна адже без окремих стандартів не можна гарантувати так звану взаємосумісність. Проте в багатьох випадках стандарти це лише про ефективне використання ресурсів, моменти організації військ, забезпечення таких важливих елементів як керованість армії, а ж ніяк не про те як власне воювати і перемогти на полі бою в майбутньому. Тому в цьому одна із проблем сприйняття адже стандарти НАТО і здатність воювати і перемогти в нас сприймаються практично як синоніми, що є далеко не так. [1]

Для подальшого прогресу необхідно:

1. Гармонізація законодавства: усунення дублюючих радянських норм у статутах та наказах.
2. Масштабування досвіду: поширення культури Mission Command не лише на бойові підрозділи, а й на органи тилового та логістичного забезпечення.

3. Мотивація через кар'єру: прив'язка кар'єрного зростання до успішного проходження курсів за стандартами Альянсу.

Висновки. Відхід від радянської доктрини — це не просто зміна статутів, це шлях до створення армії інтелектуальної переваги. Україна сьогодні не просто копіює НАТО, вона збагачує ці стандарти власним досвідом, доводячи, що гнучкість та довіра є ефективнішими за будь-яку жорстку вертикаль.

Джерела та література:

1. Белєсков М. Чому лише впровадження стандартів НАТО в ЗСУ недостатньо для ефективної війни з Росією. URL: <https://texty.org.ua/articles/101306/chomu-lyshe-vprovadzhennya-standartiv-nato-v-zsu-nedostatno-dlya-efektyvnoyi-vijny-z-rosiyeyu/> (дата звернення: 21 травня 2026 р.)

2. Знати, щоб перемагати: Що таке Mission Command. URL: <https://tro.mil.gov.ua/shho-take-mission-command/> (дата звернення: 22 травня 2026 р.)

3. Мартинович Ю. Що таке стандарти НАТО, які Україна роками впроваджує. Пояснюємо їхню важливість. URL: <https://espresso.tv/shcho-take-standarti-nato-yaki-ukraina-rokami-vprovadzhue-poyasnyuemo-ikh-vazhlivist> (дата звернення: 20 травня 2026 р.)

4. Як перехід на стандарти НАТО змінює українську армію. URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4660108-yak-perekhid-na-standarty-nato-zminuiie-ukrainsku-armiui> (дата звернення: 20 травня 2026 р.)

**Олександр МЕЛІКА, студент I курсу, ФБС-А
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».**

**Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,**

ІЛЮЗІЯ РЕАЛЬНОСТІ: ДІПФЕЙКИ ТА КОГНІТИВНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ЧАСТИНА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Сучасні війни виграються не лише на полі бою, а й у свідомості людей. Якщо раніше пропаганда спиралася на викривлення фактів або маніпуляції з текстами, то сьогодні ми стали свідками народження абсолютно нового типу зброї викривленої реальності. Йдеться про дівфейки та масштабні когнітивні операції, які здатні за лічені хвилини колихнути цілі регіони. Швидкість розвитку нейромереж сьогодні значно випереджає здатність суспільства та державних інституцій адаптуватися до нових загроз. У прифронтових зонах, де кожне повідомлення про евакуацію, обстріл або рух військ може бути питанням життя і смерті, довіра до інформації є критичним ресурсом. Ворог чудово розуміє цю вразливість і використовує алгоритми для того, щоб перетворити інформацію хаосу.

Виклад основного матеріалу. Сучасне безпечове середовище вже не обмежується фізичним простором бойових дій; воно включає інформаційний, медійний, цифровий і соціальний виміри, у яких розгортаються багатовимірні когнітивні війни з цілою низкою когнітивних операцій, спрямованих на підірив національної єдності, дискредитацію інститутів держави, розмиття уявлення про правду, нав'язування суспільству наративів поразки, зневіри або капітуляції. [1, с.30]

Щоб зрозуміти масштаби загрози, потрібно поглянути на природу дівфейків. В основі їх створення лежить штучний інтелект. Цей процес буде триває поки штучно створений контент не перетвориться на абсолютно невідрізний від оригіналу матеріал для людей. Якщо ще кілька років тому для створення якісного фейкового відео потрібні були величезні бюджети, професійні студії та тижні роботи, то сьогодні бар'єр входу практично зник.

Росія системно веде гібридну агресію, де когнітивні впливи у вигляді маніпуляції свідомістю, інформаційно-психологічного тиску, формування вигідної картини реальності в свідомості як українського населення, так і міжнародної спільноти є одним з ключових інструментів досягнення воєнно-політичних цілей. [1, с.31]

Діпфейк - це лише засіб, а справжня зброя - це те, що відбувається у вашій голові. Ворог не намагається змінити погляди на життя, він хоче зламати спосіб приймання рішень. Наш мозок у стані сильного стресу дає слабину.

Інформаційна агресія є важливим елементом в стратегії подолання ворога, оскільки в результаті глобалізації та технологічного розвитку, значно зріс рівень використання автоматизованих систем, інформаційних та інтернет-технологій. З одного боку такі зміни значно спрощують життєдіяльність людини, з іншого формують нові типи загроз. Це не є негативним чи позитивним явищем, оскільки є результатом розвитку і лише відображає дійсність. Цей аспект необхідно враховувати при побудові ефективних моделей протидії інформаційним загрозам сучасного типу. [3, с.47]

Сценарії застосування таких технологій на рівні локальних громад вражають своєю цинічністю. Найбільшу загрозу становлять не глобальні політичні фейки, а точкові удари по базових потребах безпеки.

Постійне підкормлення суспільства високоякісними підробками призводить до тотального руйнування довіри. Людина, яка кілька разів стала жертвою емоційного маніпулювання через діпфейки, починає сумніватися абсолютно у всьому. Коли всі відео можуть бути згенеровані штучним інтелектом, а всі голоси підроблені, реальні докази воєнних злочинів, справжні накази командування та офіційні заяви влади починають сприйматися з підозрою.

Суспільство занурюється у стан інформаційного паралічу, коли ніхто нічому не вірить, а отже ніхто не здатен до організованого опору. Саме цей стан є кінцевою і найбажанішою метою будь-якого агресора.

До основних сучасних передумов ведення когнітивних операцій проти росії Україною можна віднести:

стратегічні передумови, росія системно використовує когнітивну агресію як зброю, ігноруючи міжнародне право, тому когнітивна війна стала неминучим елементом спротиву;

довгостроковий вплив на російське населення через пропаганду зробив його співучасником війни, а отже—потенційним цільовим об'єктом когнітивних впливів;

широке використання штучного інтелекту та big data у персоніфікованому впливі на аудиторії;

мобільність і децентралізованість каналів впливу (соцмережі, платформи) дозволяє діяти точково, обхідними шляхами та анонімно. [1, с.34-35]

Найбільш показовим прикладом, є спроба масштабного введення в оману через діпфейк Президента України Володимира Зеленського у березні 2022 року. Це була одна з перших у світі спроба використати ШІ-технологію такого рівня під час активної фази повномасштабної війни. На зламаному одного з національних телеканалів та на підконтрольних ворогу ресурсах з'явилося відео, де глава держави ніби закликає військових скласти зброю та повернутися до своїх родин, заявляючи, що опір марний.

Хоча технічне виконання того відео було доволі низької якості спостерігалася неприродна форма тіла, дивна міміка до емоцій. Розрахунок робився на те, що в умовах хаосу перших тижнів війни, коли зв'язок на передовій був нестабільним, а люди перебували в стані шоку, критичне мислення просто не спрацює. Якби це відео з'явилося на кілька днів раніше або було зроблено на рівні сучасних технологій 2026 року, воно могло б спровокувати локальні випадки розгубленості серед бійців на найбільш гарячих ділянках фронту. Цей приклад продемонстрував, що діпфейк це не просто «цифровий жарт», а спроба здійснити стратегічний перелом через маніпуляцію свідомістю.

Росія активно працює на розкладання тилу, внутрішньої мобілізаційної енергії, підрив довіри до командування та створення відчуття “марності спротиву”....Більше операцій перенесено у віртуально-соціальний простір

(Telegram, TikTok, YouTube, боти, deep fake, маніпулятивні фото, меми), які сьогодні є елементами бою за свідомість. [1, с.38]

Потужним інструментом когнітивної війни стає саме мережа TikTok. Сильна сторона TikTok - формат відео. Саме тут постановочні або створені за допомогою штучного інтелекту ролики дуже швидко стають вірусними, зокрема популярні сьогодні - відео про військових, мобілізацію та ТЦК. Поширюються й інсценовані відео на соціальні чи мовні теми, які подаються як реальні конфлікти. Коментарі та ботоактивність підсилюють ефект достовірності, навіть якщо подія є вигаданою. Мобільний формат перегляду додатково сприяє маніпуляціям. Невеликий екран приховує технічні недоліки, а занижена якість відео часто використовується навмисно, щоб ускладнити виявлення монтажу або постановки. У результаті глядачам складніше критично оцінити побачене, і довіра до такого контенту зростає. [2]

Інший, менш публічний, але набагато підступніший, приклад стосується використання аудіо-діпфейків для індивідуального психологічного знущання. Відомі випадки, коли родичам військовослужбовців, які тримали оборону на складних напрямках, надходили телефонні дзвінки або голосові повідомлення. Голос у слухавці був ідентичним до голосу їхнього сина чи чоловіка. «Бійці» повідомляли про те, що їхній підрозділ розбитий, командування втекло, і вони зараз перебувають у жахливому стані в оточенні. Метою таких дзвінків було спровокувати родичів на масові протести, перекриття доріг або штурми військових відомств із вимогами «вивести підрозділ» з зони боїв. Це класичний приклад когнітивної операції, де ШІ використовується для того, щоб вирвати людину з реальності, підмінити її фактичні знання емоційним болем і спрямувати цей біль проти власної держави.

«Зрадницькі» відео, які з'являються з 2022 року та катастрофізують ситуацію на фронті і в країні створюють інформаційне перевантаження, посилюють тривожність і роблять аудиторію більш вразливою до маніпуляцій. Пропагандисти гнучко підлаштовуються під актуальний порядок денний, обираючи болючі теми — страх, голод, втрати, — і подають їх через надемоційні

сюжети. У таких випадках важливо дивитися не лише на переживання героя відео, а й на змістові меседжі, які передаються разом з емоціями. [2]

Ще один реальний сценарій, який неодноразово спостерігався у прифронтових містах Донеччини та Харківщини - це створення локального інформаційного середовища з подальшим заповненням його штучним контентом. Коли через обстріли зникає мобільний зв'язок та доступ до офіційних новин, у локальних чатах починають поширюватися «переслані» відео або аудіо від нібито місцевих авторитетних мешканців яким довіряють.

Наприклад, під час боїв за Бахмут поширювалися аудіозаписи, згенеровані ШІ, де люди з характерним діалектом розповідали про «отруєння криниць» або «підміну гуманітарної допомоги на прострочену». Це призводило до того, що цивільні мешканці, які й так перебували на межі, починали вороже ставитися до волонтерів та військових медиків, відмовляючись від необхідної допомоги. Ці приклади доводять, що найбільша загроза діпфейків полягає не в їхній візуальній ідеальності, а в контексті їх застосування. Вони завжди з'являються там, де є «дірка» в інформаційному захисті: де люди налякані, де немає зв'язку з реальністю, де емоції домінують над логікою.

Кожна така операція це удар по довірі, і саме ці реальні випадки змушують нас переглядати підходи до захисту прифронтових регіонів. Лише розуміючи, що голос у слухавці чи обличчя на екрані можуть бути лише набором пікселів та алгоритмів, ми отримуємо шанс зберегти контроль над справжньою реальністю.

ШІ часто використовується і для створення роликів, які, загалом, не виглядають як правда, але завдання таких відео — посіяти сумнів, висміяти або дискредитувати. Такі відео зазвичай не містять конкретних фактів: невідомо, хто зображений у кадрі, де й коли відбувається подія, однак вони сильно апелюють до емоцій, через що користувачі поширюють їх некритично. Це різновид чорного піару або псевдокомпромату, що працює на підрив довіри. [2]

Попри значну увагу до теми інформаційної безпеки, в Україні досі відсутня цілісна система розуміння й протидії саме когнітивним війнам, таким як війнам за сприйняття, свідомість, волю до спротиву. Такі війни не завершуються з

припиненням вогню і мають тривалий ефект на суспільну свідомість, політичну стабільність і стратегічну суб'єктність держави. [1, с.32]

Протидія цій новітній загрозі вимагає переосмислення самої ідеї інформаційної безпеки. Робити ставку виключно на технологічні рішення наприклад: програми для виявлення згенерованого контенту - це означає завжди бути на крок позаду. Алгоритми генерації вдосконалюються швидше, ніж системі розпізнавання. Тому основою захисту має стати гнучка комунікація держави.

З метою більш ефективного протистояння російській федерації в інформаційному та когнітивному аспектах, необхідно вдосконалити чинне законодавство та адаптувати його до реалій сучасного і подальшого розвитку українського державності. Доки російська федерація може використовувати концепцію гібридної війни проти України – остання залишається під інформаційно-когнітивним впливом. [3, с.50]

Паралельно з підготовкою населення критично важливою є побудова системи миттєвого реагування з боку держави. Технічна верифікація має стати стандартом для всіх офіційних повідомлень у зоні бойових дій. Коли кожне відео чи аудіо супроводжується спеціальним цифровим знаком, який підтверджує його справжність, простір для маніпуляцій ворога значно звужується. Таким чином, основний акцент зміщується з аналізу самого фейку на перевірку джерела, з якого він надійшов. Якщо інформація не з'явилася на верифікованих ресурсах, вона автоматично має вважатися сумнівною. Це дозволяє створити чітку межу між офіційним інформуванням та анонімними вкидами, що значно знижує ефективність будь-яких спроб дезорієнтації через синтетичний контент. Коли система працює оперативно, навіть найякісніший дідфейк втрачає свій вплив, оскільки не отримує підтвердження в реальному часі.

Висновки. Розвиток штучного інтелекту перетворив дідфейки на небезпечну когнітивну зброю, яка в умовах війни б'є по найвразливіших прифронтових регіонах. Головна мета таких технологічних маніпуляцій полягає не у зміні поглядів людей, а в руйнуванні суспільної довіри та зануренні громадян у стан інформаційного паралічу. Оскільки алгоритми генерації фальшивок

вдосконалюються швидше за системи їх виявлення, протидія загрозі вимагає зміщення акценту на психологічну стійкість населення. Надійною лінією оборони має стати безперервна комунікація з боку держави та впровадження обов'язкової цифрової верифікації для всіх офіційних джерел інформації.

Джерела та література:

1. Коваль, В. В., Семененко, О. М., Кінь, О. В. Когнітивні операції та війни в сучасному безпековому середовищі: передумови, динаміка, наслідки. Національна безпека та оборона. 2025. № 2. С. 30-46.
2. Мартинюк М. TikTok і війна: як відеофейки створюють ілюзію реальності. URL: <https://www.6262.com.ua/news/4042934/tiktok-i-vijna-ak-videofejki-stvoruut-iluziu-realnosti> (дата звернення: 20 травня 2026 р.)
3. Стрельбицький М., Гринь М. Когнітивна війна Росії проти України. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки. 2023. No 1. С. 46-52.
4. Центр протидії дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua/> (дата звернення: 20 травня 2026 р.)
5. Шемаєв В., Єрьоміна Л. Когнітивна війна як складова сучасної гібридної війни. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 7. С. 300-304.
6. StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/uk/golovna/> (дата звернення: 20 травня 2026 р.)

***Марк ШАРКЕЗІ, студента І курсу, ФБС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».***

***Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних
та природничих дисциплін***

STARLINK ЯК КРИТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

Постановка проблеми. Сучасна війна змінилася до невпізнання. Якщо ще кілька десятиліть тому військова логістика уявлялася як нескінченні колони вантажівок, що підвозять снаряди та провізію до лінії фронту, то сьогодні головним ресурсом на полі бою стали дані. Інформація - це ті ж самі боєприпаси, тільки цифрові. Сучасний підрозділ, який має потужне озброєння, але втрачає зв'язок, стає абсолютно сліпим. У цьому контексті російсько-українська війна стала першим у світі конфліктом, де критичною технологією для управління армією виявилася не секретна урядова розробка, а комерційна система від приватної компанії SpaceX.

Виклад основного матеріалу. Після повномасштабного вторгнення рф, відповідно до військово-політичного рішення США, з березня 2022 року Україні було надано доступ до супутникової платформи Starlink, яка використовує низьку навколоземну орбіту для надання широкосмугового Інтернету, здатного підтримувати потокову передачу, онлайн-сервіси, відеодзвінки у будь-якій точці планети. [4, с.47]

Поява терміналів Starlink в українських окопах, штабах та навіть на бронетехніці докорінно змінила правила гри. Ця технологія дозволила українським захисникам компенсувати тотальну кількісну перевагу ворога швидкістю прийняття рішень. Проте така цифровізація оголила серйозну проблему: безпека цілої держави опинилася в залежності від рішень приватної корпорації.

На початку великої війни Starlink став однією з ключових технологій, які допомогли Україні вистояти та стримати наступ російських військ. Сили оборони за лічені місяці розгорнули систему супутникового інтернету, зробивши його основою військового зв'язку. [1]

Однією з головних переваг Starlink стала незалежність від локальних мереж та операторів. Система забезпечує високу швидкість передачі даних, низьку

затримку сигналу та стабільну роботу навіть у складних умовах. У деяких випадках швидкість з'єднання може досягати до 1 Гбіт/с, що дозволяє повноцінно працювати з онлайн-сервісами, відеозв'язком, картографією та іншими цифровими інструментами. [5]

Щоб зрозуміти, чому Starlink став незамінним, треба порівняти його з класичним супутниковим зв'язком. Традиційні військові супутники зазвичай знаходяться на геостаціонарній орбіті - це висота близько 36 тисяч кілометрів. Сигнал долає таку відстань довго, що створює величезну затримку (пінг). Для передачі відео з дрона в реальному часі чи швидкої координації артилерії такі системи майже непридатні.

Натомість, використовуючи передові технології та обладнання, в поєднанні зі значним практичним досвідом роботи як з космічними апаратами, так і з операціями на орбіті, Starlink надає надійний високошвидкісний Інтернет з малою затримкою сигналів для користувачів в усьому світі. Супутникове угруповання використовує низькі орбіти (Low-earth Orbit) (далі – LEO) в межах від 400 км до 1500 км над поверхнею Землі. [4, с.47]

Тисячі маленьких супутників знаходяться на низькій навколоземній орбіті - всього в 550 кілометрах від землі. Це дозволяє отримувати швидкість інтернету, порівнянну з домашнім оптоволоком. Крім того, сама антена Starlink - це високотехнологічний пристрій із фазованою решіткою, який сам шукає супутник і перемикається між ними за мілісекунди. Для військової логістики це стало порятунком: розгорнути повноцінний вузол зв'язку можна в чистому полі за 5 хвилин, навіть якщо ворог повністю знищив усі наземні вишки зв'язку.

Перші термінали Starlink почали масово надходити в Україну вже через кілька днів після початку повномасштабного вторгнення. 26 лютого 2022 року міністр цифрової трансформації Михайло Федоров звернувся у Twitter до Ілона Маска з проханням забезпечити країну супутниковим інтернетом. 28 лютого компанія SpaceX відправила перші 500 Starlink. [2]

З часом кількість терміналів почала швидко зростати. Протягом трьох років війни постачання здійснювалося кількома шляхами:

- через уряди партнерських країн;
- державні установи;
- волонтерські та благодійні організації;
- приватні ініціативи.

Вплив технології на повсякденну роботу ЗСУ важко переоцінити. Одним із найцікавіших прикладів стало обслуговування західного озброєння. Коли складна гаубиця M777 або установка HIMARS виходить з ладу на передовій, її евакуація до ремонтних хабів у Європі забирає тижні. Завдяки Starlink українські механіки почали проводити ремонт прямо в польових майстернях, консультуючись із західними інженерами через відеозв'язок високої чіткості. Це фактично змінило всю логістику обслуговування техніки: замість фізичного переміщення машини переміщується знання інженера.

Інший аспект - інтеграція в систему ситуаційної обізнаності DELTA. Це цифрова мапа, на яку в реальному часі наносяться дані про ворога. Без швидкого інтернету Starlink ця система була б лише набором статичних картинок. Тепер же командир роти бачить стрім із дрона в прямому ефірі, миттєво віддає наказ артилерії, і логістика «замовлення - ураження цілі» скорочується з годин до лічених хвилин.

Супутниковий інтернет також відіграє ключову роль у функціонуванні безпілотників, мобільних груп ППО, радіоелектронної боротьби та систем відеоспостереження. Командир підрозділу операторів БПЛА та засновник Центру підтримки аеророзвідки Ігор Луценко наголошує, що Starlink сьогодні є важливішим за багато видів озброєння, отриманого від Вашингтона. На його думку, ця технологія має навіть більше значення, ніж окремі системи ППО чи HIMARS. [2]

Ефективність Starlink змусила ворога шукати способи отримати такий же інструмент. Російські війська почали закуповувати термінали через контрабандні схеми в третіх країнах. Це створило нову загрозу: ворог намагався використати переваги мережево-центричної війни проти України. Однак тут проявилася перевага контрольованої приватної мережі.

2 лютого 2026 року міністр оборони Михайло Федоров заявив про запуск верифікації терміналів Starlink в Україні. Він повідомив, що на території країни працюватимуть виключно перевірені та зареєстровані термінали, а всі інші будуть відключені для боротьби з використанням Starlink російськими військами. Це відбулося на тлі інформації про те, що окупанти використовують Starlink на безпілотниках, якими атакують Україну. 5 лютого у Міноборони підтвердили, що росіянам відключили Starlink, через що окупанти зупинили штурми на багатьох ділянках фронту, повідомлялося, що «у противника катастрофа» та масштабна паніка. [3]

Завдяки співпраці Пентагону та SpaceX було впроваджено систему верифікації. Було створено «білі списки» терміналів, які мають право працювати в зоні бойових дій. Нелегальні пристрої, які використовували росіяни, почали масово відключати. Це спричинило справжній логістичний колапс у лавах ворога. Без звичного зв'язку російські штурмові групи втрачали координацію, а артилерія не могла вчасно отримувати дані розвідки. Це призводило до дезорієнтації та навіть випадків вогню по своїх підрозділах. Цей кейс наочно показує, що Starlink - це не просто «інтернет», а зброя, доступ до якої може бути заблокований одним натисканням клавіші.

Незважаючи на всі переваги, Україна та її союзники зіткнулися з новою реальністю — залежністю від волі однієї людини, Ілона Маска. Оскільки Starlink - це приватна власність, компанія SpaceX самостійно вирішує, де вмикати сигнал, а де ні. Були зафіксовані випадки, коли зв'язок вимикався поблизу окупованих територій, що зривало важливі військові операції. Аргументація компанії полягала в «уникненні ескалації», але для військової логістики це означало раптову втрату керованості військами.

Також гостро постало питання фінансування. Коли тисячі терміналів потребують щомісячної оплати, а компанія заявляє про збитковість, логістика забезпечення зв'язком опиняється під загрозою. Це змусило уряди США та Європи (зокрема Польщі) брати на себе фінансові зобов'язання, аби фронт не залишився сліпим. Ця ситуація довела, що комерційна інфраструктура, яка

використовується у війні, потребує чіткого юридичного регулювання, щоб приватний бізнес не міг втручатися в стратегічні рішення армії.

Усвідомлюючи небезпеку приватної монополії, США ініціювали створення спеціальної військової гілки супутників - проекту Starshield. Це та сама технологія Starlink, але супутники повністю належать або орендуються урядом США.

Starshield від SpaceX — це військова версія Starlink. Можливості комерційних супутників забезпечують резервний зв'язок у разі виходу з ладу традиційних систем військового супутникового зв'язку або систем інтернет-провайдерів. Система легко налаштовується неспеціалізованим солдатом і забезпечує доступ в інтернет для двох командних пунктів. [1]

Сама система Starshield була запущена SpaceX саме як окрема військова версія Starlink зі своїми супутниками, які відрізняються від цивільних удвічі більшими розмірами та можливістю встановлення додаткового сенсорного навантаження для дистанційного зондування землі. Також система використовує значно потужніше шифрування ніж у цивільній версії. [1]

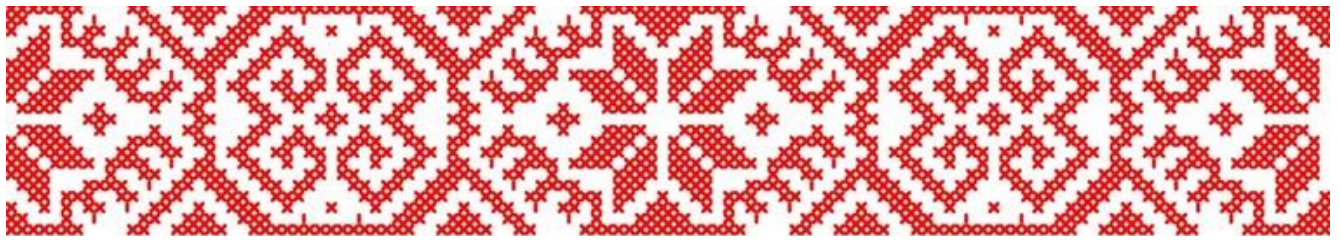
Україна також робить кроки для зменшення залежності. Розробляються власні закриті системи зв'язку, створюються спеціалізовані військові мобільні оператори, які використовують Starlink лише як один із каналів, а не єдиний фундамент. Військова логістика майбутнього - це диверсифікація. Не можна покладатися лише на один «бренд», яким би ефективним він не був.

Висновки. Досвід Starlink в Україні став найбільшим експериментом у військовій історії. Він довів, що приватні супутникові сузір'я можуть замінити громіздку армійську інфраструктуру, зробити логістику миттєвою, а управління - прозорим. Але він також став попередженням: технологія без державного контролю - це вразливість.

Майбутні військові конфлікти будуть спиратися на низькоорбітальні супутники як на базову потребу, нарівні з паливом чи електрикою. Головним завданням для держав стане створення таких умов, за яких приватні інновації будуть підсилювати армію, не створюючи при цьому ризиків раптового «вимкнення» в найкритичніший момент бою.

Джерела та література:

1. Мандровська О. Армія випробовує військовий інтернет від творців Starlink: чим відрізняється Starshield. URL: <https://focus.ua/uk/digital/597371-armiya-viprobuvuye-vijskovij-internet-vid-tvorciv-starlink-chim-vidriznyayetsya-starshield-video> (дата звернення: 20 травня 2026 р.)
2. Пилипів І. Супутниковий шантаж: що буде, якщо Starlink в Україні вимкнуть. URL: <https://epravda.com.ua/tehnologiji/shcho-stanetsya-yakshcho-vimknut-starlink-803580/> (дата звернення: 20 травня 2026 р.)
3. Процедуру верифікації Starlink для військових в Україні спростили. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/verifikaciya-starlink-v-delta-minoboroni-sprostilo-proceduru-dlya-viyskovih-50581648.html> (дата звернення: 24 травня 2026 р.)
4. Руденко В., Зінченко М., Яковчук О., Лазута Р. Модель системи супутникового зв'язку та передачі даних спеціального призначення. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони 2024. № 1. С. 45-58.
5. Супутниковий інтернет Starlink в Україні: як система працює під час війни та які перспективи після перемоги. URL: <https://ukroptica.com.ua/ua/suputnikovij-internet-starlink-v-ukrayini> (дата звернення: 24 травня 2026 р.)

СЕКЦІЯ 2. Новий світовий порядок: Від безпеки в Європі до глобального масштабу змін

*Вероніка ПОГОРІЛА, студентка II курсу,
спеціальності «Облік і оподаткування»
ВСП «Могилів-Подільський
технологіко-економічний фаховий коледж ВНАУ».*
Науковий керівник: *Павло ПОДУФАЛОВ,
спеціаліст вищої категорії*

ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ З МІЖНАРОДНИМ СПІВТОВАРИСТВОМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті аналізується вплив війни на демократичні процеси в Україні. Розглядається адаптація демократичних інститутів до кризових умов, збереження прав людини та верховенства права під час війни. Акцентується увага на розвитку громадянського суспільства, зокрема волонтерського руху та самоорганізації громадян, у підтримці демократичних цінностей в умовах війни. Особливу увагу приділено взаємодії української демократії з міжнародним співтовариством, що має важливе значення для стабільності і розвитку демократичних інститутів. Досліджується вплив зовнішніх факторів на демократичні процеси в Україні та необхідність міжнародної підтримки для подолання криз. Висвітлюється роль участі громадян у політичному процесі,

особливо в умовах війни, коли громадянські ініціативи стають ключовими для збереження демократичних принципів.

Ключові слова: демократія, війна, громадянське суспільство, волонтерський рух, права людини, національна єдність, міжнародне співтовариство.

Постановка проблеми. Війна поставила перед Україною та світовим співтовариством низку викликів, які можливо подолати лише спільними зусиллями світового співтовариства, оскільки вони породжують негативні наслідки не лише для України, а й для всього світу.

Глобалізація сучасного світу на міжнародному рівні призводить до постійної ентропії, наслідком якої стало, з одного боку, зростання швидкості та якості прийняття рішень міжнародною спільнотою, з іншого – підвищення рівня взаємозалежності глобальних акторів. Міжнародні міждержавні та недержавні організації, як міжнародні актори, відіграють в глобальному світі роль своєрідної нервової системи, сприймаючи інформацію, аналізуючи інформацію та формуючи відповідь. Саме від того, наскільки своєчасною, адекватною та ефективною буде реакція міжнародного співтовариства на глобальні виклики, в тому числі – і міжнародних організацій, залежить спроможність світового співтовариства долати глобальні проблеми людства різного напрямку.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням взаємодії української демократії з світовим співтовариством, присвячено чимало праць науковців: В. Денисова, І. Рудуся, Ю. Мальованої, О. Батанова, Ю. Мальована.

Метою дослідження є осмислення трансформації демократії як ідеалу та практики в умовах війни, виявлення основних викликів для демократичних інституцій у кризових умовах, аналіз досвіду України як прикладу адаптації демократичних механізмів до сучасних викликів, а також оцінка глобального значення української демократії для міжнародної спільноти.

Основні результати дослідження. Актуальність дослідження демократії в умовах війни є надзвичайно важливою в контексті сучасних глобальних викликів, що ставлять під сумнів стабільність демократичних інститутів. Український досвід є унікальним прикладом адаптації демократичних принципів до умов

збройного конфлікту [1, с. 391]. Це дозволяє зрозуміти, як демократичні механізми можуть функціонувати в екстремальних ситуаціях, коли на першому плані стоять питання національної безпеки та державної цілісності. Адаптація та збереження демократичних цінностей під час війни, а також роль волонтерських рухів та громадянської активності набувають особливої ваги, оскільки вони стають важливими інструментами стабільності і розвитку. Цей досвід має глобальне значення, оскільки багато країн стикаються з подібними викликами в умовах зростання гібридних загроз. Вивчення української моделі демократії дає можливість оцінити, як демократичні системи можуть адаптуватися до нових реалій та як вони здатні вистояти навіть у надзвичайно складних умовах. Війна, що триває в Україні, суттєво впливає на переосмислення демократичних цінностей у суспільстві.

Демократія, яка базується на принципах свободи, рівності, прав людини та верховенства права, перебуває під потужним тиском з огляду на необхідність збереження державності та гарантування безпеки громадян. Військові дії стають каталізатором змін у громадській свідомості, сприяючи не лише посиленню патріотизму, але й формуванню нових ціннісних орієнтирів, які відповідають сучасним реаліям [2, с. 82].

Одним із ключових аспектів таких змін є підвищення ролі громадянського суспільства. Волонтерські рухи, самоорганізація громадян, взаємодія держави з активістами та міжнародними партнерами демонструють новий рівень зрілості української демократії. Цей процес підтримує еволюцію демократичних цінностей, зокрема через розширення участі громадян у прийнятті політичних рішень та реалізації принципу прозорості в управлінні. Не менш важливим є зміна сприйняття свободи. Якщо у мирний час свобода асоціювалася здебільшого з індивідуальними правами, то в умовах війни вона набуває колективного виміру, стаючи фундаментом боротьби за незалежність і суверенітет.

В контексті війни також переосмислюється роль державних інституцій, які стикаються з подвійним викликом: з одного боку, збереження демократичних принципів, а з іншого – необхідність швидкої адаптації до надзвичайних умов.

Потреба в оперативних і рішучих діях змушує державу шукати баланс між дотриманням демократичних процедур та тимчасовою централізацією влади для забезпечення національної безпеки. В умовах воєнного стану роль державних інституцій трансформується, але демократичні принципи залишаються базовим орієнтиром. Це підтверджує важливість створення правових механізмів, які дозволяють державі адаптуватися до кризових умов, не порушуючи демократичних стандартів. Варто відзначити, що еволюція демократичних цінностей в Україні не обмежується конструктами національного виміру. Український досвід набуває важливого значення в глобальному контексті, адже доводить, що демократія може вистояти навіть у надзвичайно складних умовах. Ці аспекти закладають основу для розуміння наступного виклику: як саме демократичні інститути адаптуються до викликів військового стану, зберігаючи при цьому легітимність і довіру суспільства. В цьому аспекті важливо розуміти виклики демократії, які постають в умовах військового стану.

Громадяни України, навіть в умовах війни, активно взаємодіють із владою, використовуючи інструменти електронних петицій, громадського моніторингу, публічних консультацій та ініціатив. Така взаємодія не лише підвищує прозорість рішень, але й формує відчуття спільної відповідальності за майбутнє країни. Важливу роль у цій моделі відіграють волонтерські рухи, які стали прикладом самоорганізації суспільства. Вони не лише підтримують збройні сили та забезпечують гуманітарну допомогу, але й виступають як інструмент тиску на державу, сприяючи прозорості й ефективності її дій.

В умовах воєнного стану Україна досить активно використовує інструмент міжнародних відносин та міжнародних договорів для захисту своїх національних інтересів, забезпечення стійкості держави та її подальшої європейської інтеграції. Важливо зазначити, що деякі міжнародні документи, в тому числі і міжнародні договори, укладені до початку повномасштабної війни, потребують перегляду або адаптації до нових реалій. До того ж, існують певні проблемні питання виконання окремих видів міжнародних договорів в умовах воєнного стану. Це сприяє зміцненню обороноздатності України та її стійкості до агресії; відновленню

територіальної цілісності України; забезпеченню захисту прав та інтересів українських громадян; подальшій європейській інтеграції України. Важливо підкреслити, що успішне виконання міжнародних договорів Україною залежить від чіткої політичної волі, ефективної координації дій та злагодженої роботи всіх гілок влади.

Висновки. Українська демократія демонструє здатність до адаптації та стійкості навіть в умовах війни. Вона не лише забезпечує збереження демократичних цінностей, але й підтримує національну єдність та сприяє формуванню нових моделей ефективного управління. Важливим є те, що цей досвід може слугувати прикладом для інших країн, які стикаються з подібними викликами, особливо в умовах гібридних загроз. Українська модель підкреслює роль громадянського суспільства, інновацій у сфері електронного врядування та міжнародної співпраці у забезпеченні стабільності та безпеки. Ця стаття є внеском у розуміння того, як демократія може не лише вистояти, але й розвиватися у найскладніших умовах сучасного світу.

Джерела та література:

1. Денисов В.Н. Міжнародний правопорядок в світлі сучасних цивілізаційних викликів. Правова держава. Вип. 26. С. 391–399.
2. Дурдинець М.М. Конституціоналізм у часи змін: влада, суспільство та демократія. Філософські та методологічні проблеми права, 2021. Том 22 № 2. С. 82–90.
3. Мальована Ю., Руднєва А. Виклики та можливості розвитку демократії в Україні в умовах війни. Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень : зб. мат. Міжнарод. наук. конф. (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). Київ, 2024. С. 113–115.

*Лілія Скринькович, студентка III курсу,
спеціальності 242 «Туризм і рекреація»
ВСП «Буриштинський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету»
Науковий керівник: Сеньків Мар'ян Іванович,
спеціаліст вищої категорії,
заступник директора з навчальної роботи
ВСП «Буриштинський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету»*

ГЕОПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СВІТУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна стала визначальним чинником глибоких трансформацій сучасної системи міжнародних відносин, безпеки та геополітики. Її наслідки виходять далеко за межі регіонального конфлікту, формуючи нові підходи до забезпечення глобальної стабільності, перегляду стратегічних пріоритетів держав і міжнародних інституцій. Війна в Україні фактично стала каталізатором процесів, які тривалий час перебували у латентному стані, зокрема кризи міжнародного права, зміни балансу сил у світі та переоцінки ролі безпеки як базової цінності сучасного суспільства.

Особливістю сучасного етапу є поєднання класичних форм ведення війни із новітніми технологічними рішеннями, що визначає її як війну нового покоління. Широке застосування безпілотних літальних апаратів, високоточної зброї, кібероперацій та інформаційно-психологічних впливів свідчить про зміну характеру збройних конфліктів, де важливу роль відіграють не лише фізичні ресурси, але й інформаційні та технологічні переваги. Інформаційний простір перетворюється на повноцінний театр воєнних дій, де формується громадська думка, здійснюється вплив на політичні рішення та ведеться боротьба за міжнародну підтримку [1, с. 45].

Значний вплив війни простежується у трансформації діяльності провідних міжнародних організацій, таких як НАТО та Європейський Союз. Зокрема, відбулося суттєве посилення оборонної політики країн-членів, зростання фінансування військового сектору, а також перегляд стратегічних концепцій безпеки. НАТО активізувало свою присутність у країнах Східної Європи, розширило співпрацю з партнерами та адаптувало механізми реагування на нові загрози. Європейський Союз, у свою чергу, продемонстрував безпрецедентний рівень єдності у запровадженні санкційної політики проти агресора, а також у підтримці України фінансово, військово та гуманітарно.

Водночас війна виявила низку проблем у функціонуванні міжнародного права та системи колективної безпеки. Порушення принципів суверенітету та територіальної цілісності держав, закріплених у Статуті ООН, свідчить про необхідність реформування існуючих механізмів забезпечення міжнародного правопорядку. Неефективність окремих інституцій у стримуванні агресії актуалізує питання створення нових форматів міжнародної взаємодії та безпекових альянсів [2, с. 112].

Економічний вимір війни також має глобальний характер. Порушення логістичних ланцюгів, обмеження експорту та імпорту, коливання на енергетичних ринках призвели до суттєвих змін у світовій економіці. Санкційна політика щодо росії стала одним із ключових інструментів міжнародного впливу, що спричинило перебудову економічних зв'язків та пошук альтернативних ринків і ресурсів. Європейські країни активізували процес диверсифікації енергопостачання, що сприяло зменшенню залежності від російських енергоносіїв та стимулювало розвиток відновлюваної енергетики [3, с. 87].

Україна, перебуваючи в центрі цих процесів, демонструє високий рівень адаптивності та стійкості. В умовах війни держава змогла зберегти функціонування ключових інституцій, забезпечити макроекономічну стабільність та інтегруватися у міжнародні економічні та політичні процеси. Важливим аспектом є посилення співпраці з міжнародними партнерами, що відкриває нові можливості для післявоєнного відновлення та розвитку.

Гуманітарний аспект війни є одним із найбільш складних та багатовимірних. Масштабні переміщення населення, руйнування соціальної інфраструктури, психологічні травми та втрати людського потенціалу створюють довгострокові виклики для суспільства. Особливу увагу необхідно приділяти питанням реінтеграції внутрішньо переміщених осіб, відновлення системи освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Війна також спричинила значні екологічні наслідки, включаючи забруднення довкілля, руйнування екосистем та загрозу техногенних катастроф [4, с. 156].

У контексті повоєнного відновлення України особливої актуальності набуває розроблення комплексних стратегій, що передбачають не лише відбудову зруйнованої інфраструктури, але й модернізацію економіки, впровадження інноваційних технологій та забезпечення сталого розвитку. Важливим є також формування нової моделі безпеки, яка враховуватиме сучасні виклики та загрози, а також інтеграцію України до європейського та євроатлантичного простору.

Геополітичні наслідки війни проявляються у формуванні нових центрів сили та зміні глобального балансу. Посилюється роль регіональних альянсів, зростає значення міжнародної кооперації у сфері безпеки, а також відбувається переорієнтація зовнішньополітичних пріоритетів багатьох держав. Війна в Україні стала сигналом для світової спільноти щодо необхідності консолідації зусиль у протидії агресії та захисту демократичних цінностей.

Таким чином, російсько-українська війна є не лише військовим конфліктом, але й потужним фактором трансформації сучасного світу. Вона визначає нові підходи до забезпечення безпеки, формує нову архітектуру міжнародних відносин та створює передумови для глибоких змін у політичній, економічній та соціальній сферах. Україна, як ключовий суб'єкт цих процесів, відіграє важливу роль у формуванні майбутнього глобального порядку, що ґрунтується на принципах справедливості, безпеки та сталого розвитку.

Джерела та література:

1. 1. Глобальна безпека та сучасні війни: монографія / за ред. І. О. Кресіної. Київ: НАН України, 2021. 256 с.
2. Геополітика та міжнародні відносини: підручник / за ред. В. М. Горбуліна. Київ: Либідь, 2022. 304 с.
3. Світова економіка в умовах криз: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2021. 220 с.
4. Екологічні наслідки воєнних конфліктів: монографія. Харків: Право, 2020. 312 с.
5. Україна у світовій політиці: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2023. 198 с.
6. Стратегії повоєнного відновлення України. Київ: Центр Разумкова, 2024. 150 с.

***Валерія ВАЙДА, студентка спеціальності «Туризм»,
ВСП «Вінницький торговельно-економічний
фаховий коледж Державного
торговельно-економічного університету»
Науковий керівник: Людмила ПАВЛЮК,
спеціаліст вищої категорії***

МІСЦЕ УКРАЇНИ В НОВОМУ СВІТОВОМУ ПОРЯДКУ ЄВРОПИ

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України стала одним із найважливіших геополітичних факторів ХХІ століття. Події після 24 лютого 2022 року змінили не лише безпекову ситуацію в Європі, але й суттєво вплинули на глобальну систему міжнародних відносин. Україна опинилася в центрі процесів формування нового світового порядку, оскільки саме український спротив став каталізатором трансформації європейської політики, міжнародного права, економіки та енергетики. Війна продемонструвала кризу попередньої моделі міжнародної безпеки, яка базувалася на дипломатичних домовленостях, економічній взаємозалежності та діяльності міжнародних організацій [1]. Після завершення холодної війни у Європі сформувалося переконання, що масштабний

військовий конфлікт між державами на континенті є малоімовірним. Багато країн Європейського Союзу скорочували військові бюджети та робили ставку на політику економічної співпраці. Росія тривалий час залишалася важливим економічним партнером для європейських держав, особливо в енергетичній сфері. Однак російська агресія проти України показала, що політика стримування через економічну інтеграцію не гарантує безпеки. Саме тому після початку повномасштабної війни держави Заходу були змушені переглянути власні підходи до міжнародної політики та колективної оборони.

Однією з найважливіших змін стала трансформація НАТО. Північноатлантичний альянс значно посилив свою присутність у країнах Східної Європи, збільшив військову допомогу союзникам та активізував співпрацю між державами-членами. Багато країн ухвалили рішення збільшити оборонні витрати до рівня, рекомендованого НАТО. Водночас особливого значення набуло питання розширення Альянсу. У 2023 році Фінляндія офіційно стала членом НАТО, а Швеція завершила процес приєднання до організації [2]. Такі зміни свідчать про суттєве переосмислення європейської системи безпеки та посилення ролі колективної оборони.

Україна також стала важливим фактором трансформації Європейського Союзу. ЄС традиційно концентрувався переважно на економічній інтеграції, проте сучасні виклики змусили організацію активніше займатися питаннями безпеки та оборони. Європейський Союз запровадив масштабні санкції проти Росії, надав Україні значну фінансову, гуманітарну та військову підтримку. Крім того, у 2022 році Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, що стало одним із ключових політичних рішень останніх років [3]. Це рішення демонструє, що майбутнє України безпосередньо пов'язується з європейським політичним та економічним простором.

Важливим аспектом сучасних міжнародних процесів є криза міжнародного права та міжнародних організацій. Статут Організації

Об'єднаних Націй передбачає захист суверенітету держав і заборону агресії, однак механізми реалізації цих принципів виявилися недостатньо ефективними. Росія як постійний член Ради Безпеки ООН має право вето, що ускладнює ухвалення рішень щодо її агресивних дій [4]. Через це дедалі частіше лунають заклики до реформування системи ООН та оновлення міжнародних механізмів підтримання миру.

Криза міжнародного права також проявляється у питаннях відповідальності за воєнні злочини та порушення гуманітарного права. Україна активно співпрацює з міжнародними судами та правозахисними організаціями для документування злочинів, скоєних під час війни. Це створює передумови для розвитку нових міжнародних правових механізмів, спрямованих на притягнення до відповідальності держав та окремих осіб за порушення міжнародного права.

Повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула і на світову економіку. Через санкції, руйнування логістичних маршрутів та нестабільність на міжнародних ринках відбулося зростання цін на енергоносії, продовольство та сировину. Особливо гостро постала проблема продовольчої безпеки, оскільки Україна є одним із найбільших світових експортерів зерна та соняшникової олії. Блокування українських портів у перші місяці війни призвело до дефіциту продовольства в окремих регіонах світу, насамперед у країнах Африки та Близького Сходу [5].

Війна також пришвидшила трансформацію енергетичної політики європейських держав. Багато країн ЄС почали зменшувати залежність від російського газу та нафти, інвестувати у відновлювану енергетику та шукати альтернативних постачальників енергоресурсів. Таким чином, конфлікт в Україні став поштовхом до переорієнтації європейської енергетичної системи та розвитку енергетичної безпеки. На глобальному рівні війна сприяла формуванню нових міжнародних коаліцій. Західні держави об'єдналися навколо підтримки України, тоді як окремі країни Азії, Африки та Латинської Америки намагаються проводити більш самостійну зовнішню політику в умовах формування багатопольного світу. У міжнародних відносинах дедалі помітнішою стає

конкуренція між демократичними державами та авторитарними режимами. Україна в цьому контексті перетворилася на символ боротьби за демократичні цінності, свободу та право народів на незалежне існування.

Сучасний світовий порядок перебуває на етапі глибокої трансформації. Війна в Україні стала подією, яка продемонструвала необхідність оновлення міжнародної системи безпеки та міжнародних інституцій. Україна сьогодні є не лише об'єктом міжнародної політики, але й активним учасником формування нової архітектури безпеки в Європі. Від результатів війни значною мірою залежить майбутнє міжнародних відносин, стабільність у Європі та принципи функціонування світового порядку у XXI столітті.

Отже, Україна займає центральне місце у процесах формування нового світового порядку Європи. Війна спричинила трансформацію НАТО та ЄС, посилила кризу міжнародного права, вплинула на глобальну економіку та енергетику, а також сприяла появі нових міжнародних коаліцій. Саме український спротив став одним із ключових чинників змін сучасної системи міжнародних відносин.

Джерела та література:

1. “Чотири роки повномасштабного вторгнення: які зрушення у міжнародному середовищі започаткувала російсько українська війна?.” – 23 квітня 2026. <https://surl.li/cgkgad>

2. КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА на тему: “Трансформація безпекової й військово-технічної політики НАТО у контексті повномасштабної російської агресії проти України” – Київ, 2023. Автор: Студент 4 року навчання Спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» Кульчицький-Дашинич Ілля Іванович <https://surl.li/uyekit>

3.4. «Країни ЄС фактично ставляться до України як до держави-члена вже зараз — представниця EEAS» – 24 квітня 2026. <https://surl.li/azxqgu>

5. Сайт [Судова влада України](https://surl.li/tjwjnc) «Воєнні злочини крізь призму національного та міжнародного кримінального права» – 4 грудня 2023. <https://surl.li/tjwjnc>

*Данієлла БОРКЕС, студентка II курсу, ФБС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний
фаховий коледж Державного торговельно-економічного
університету».*

*Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних
та природничих дисциплін.*

ВІД БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ ДО ГАРАНТІЙ БЕЗПЕКИ: ЯК ЗМІНЮЄТЬСЯ ПОНЯТТЯ «ЯДЕРНОГО СТРИМУВАННЯ» У XXI СТОЛІТТІ

Постановка проблеми. Наприкінці XX століття багато країн вірили, що великі війни залишилися в минулому. Після розпаду Радянського Союзу здавалося, що міжнародне право, договори та співпраця між державами зможуть замінити силу зброї. У той час панував так званий стратегічний оптимізм — віра в те, що світ рухається до більш стабільного і безпечного порядку. Саме в такій атмосфері у 1994 році був підписаний Будапештський меморандум. Україна, яка після розпаду СРСР отримала один із найбільших ядерних арсеналів у світі, добровільно відмовилася від нього. В обмін вона отримала запевнення від великих держав у повазі до її незалежності, суверенітету та територіальної цілісності. На той момент це рішення виглядало логічним і навіть прогресивним, адже воно відповідало загальному курсу на ядерне роззброєння. Проте з часом стало очевидно, що цей документ мав серйозні слабкі сторони.

Виклад основного матеріалу. Формат меморандуму був зручний для великих держав, які не хотіли брати на себе юридично обов'язкові зобов'язання.

Це був компроміс: декларативна сила без жорстких юридичних обов'язків, уникнення ризиків з боку США та Великої Британії, які не бажали брати на себе серйозні зобов'язання у випадку потенційного конфлікту. Із сьогоднішньої перспективи можна стверджувати, що Україна могла б наполягати на багатосторонньому договорі з чітко прописаними санкціями за порушення. Можливо, розглянути розподіл ядерного потенціалу під контролем міжнародних структур. Однак у 1994 році реалізація таких механізмів була малоімовірною через брак політичної волі партнерів. Внутрішні та зовнішні фактори змусили Київ погодитися на такі умови, оскільки альтернативою була б міжнародна ізоляція. [2]

Однією з головних проблем була різниця між поняттями «запевнення» і «гарантії». В англійському тексті використовувалося слово «security assurances», що означає політичні обіцянки без чітких юридичних зобов'язань. Водночас у перекладах це часто подавалося як «гарантії», що створювало хибне відчуття безпеки. Насправді документ не передбачав конкретних дій у разі агресії проти України.

Ще однією проблемою була відсутність механізмів реагування. У меморандумі йшлося лише про консультації між сторонами, якщо виникає загроза. Не було прописано, як саме країни повинні діяти у випадку нападу. Особливо критичною ця проблема стала тоді, коли одна з держав-підписантів — Росія — сама стала агресором. Оскільки вона є постійним членом Ради Безпеки ООН і має право вето, це значно ускладнило можливість ефективної міжнародної реакції.

У міжнародній політиці такі меморандуми часто використовуються як інструмент декларативних запевнень без юридично зобов'язальної сили. Так, їхня ефективність залежить від політичної волі та добросовісності сторін, однак і відвертих порушень не є надто багато. [2]

Вади Будапештського меморандуму остаточно, практично й масштабно проявились у 2014 році, коли Російська Федерація розпочала проти України агресивну війну. Але недоліки цього документа лежали на поверхні, їх було видно

неозброєним оком ще до його підписання. Переговорні партнери України, які мали стати гарантами її безпеки, відмовилися надати Будапештському меморандуму форму юридично обов'язкового міжнародно-правового акта й передбачити створення ефективного механізму застосування примусових заходів щодо порушників суверенітету й територіальної цілісності України. І в тому разі, коли серед правопорушників буде держава-гарант. Натомість Меморандум складається з положень, у яких ідеться не про гарантії, а лише про підтвердження його підписантами своїх зобов'язань діяти відповідно до вже наявних норм Статуту ООН та Гельсінського заключного акта. [1, с.38]

Крім цього, Будапештський меморандум не відповідав критеріям щодо відсутності військового, економічного чи політичного тиску на державу-сторону угоди в момент укладення міжнародного договору за Конференцією ООН з права міжнародних договорів (A/CONF.39/26). У Прикінцевому акті Конференції, що доповнює Віденську конвенцію 1969 року, зафіксована заборона нерівноправних міжнародних договорів, які укладені під військовим, політичним чи економічним примусом. [2]

Події 2014 року, коли Росія окупувала Крим, а також повномасштабне вторгнення у 2022 році остаточно показали, що старі підходи до безпеки не працюють. Ці події не лише поставили під сумнів ефективність Будапештського меморандуму, а й завдали серйозного удару по довірі до міжнародних угод загалом. Для багатьох країн це стало сигналом, що відмова від ядерної зброї не завжди гарантує безпеку, що, у свою чергу, може підштовхувати держави до розвитку власних військових програм.

Разом із цим змінилося і саме поняття ядерного стримування. Під час Холодної війни воно базувалося на ідеї взаємного гарантованого знищення. Суть цієї концепції полягала в тому, що жодна сторона не наважиться застосувати ядерну зброю, бо це призведе до катастрофічних наслідків для всіх. Така система, попри свою небезпеку, забезпечувала певну стабільність.

У XXI столітті ситуація стала складнішою. Ядерна зброя почала використовуватися не лише як засіб стримування, а й як інструмент політичного

тиску. З'явилася практика, коли ядерна держава веде звичайну війну, одночасно погрожуючи ескалацією, щоб інші країни не втручалися. Таким чином ядерний фактор фактично прикриває конвенційну агресію і робить її менш ризикованою для агресора.

Крім того, стримування перестало бути лише глобальним і стало більш регіональним. Якщо раніше головне протистояння було між США і СРСР, то зараз у світі з'явилося більше центрів напруженості. Наприклад, Північна Корея вже має ядерну зброю, а Іран активно розвиває свою ядерну програму. Це змушує інші країни переглядати свою політику безпеки і навіть замислюватися над створенням власного потенціалу стримування.

Не менш важливу роль відіграють технологічні зміни. Розвиток гіперзвукової зброї, штучного інтелекту та кіберзасобів значно скорочує час на прийняття рішень. Це підвищує ризик помилок і робить традиційні дипломатичні механізми менш ефективними, оскільки вони просто не встигають реагувати на нові загрози.

Сьогодні очевидно, що головна причина, яка спровокувала РФ на збройну агресію, полягала не лише в дефектах Будапештського меморандуму, а крилася насамперед у слабкості Збройних Сил України та інших складників її національної безпеки. Зокрема, в Україні не було системної гуманітарної політики, спрямованої на зміцнення національної ідентичності та забезпечення політичної єдності країни. Свого часу під час обговорення проблем, пов'язаних із пошуком альтернативи ядерній зброї як засобу стримування, окремі представники депутатського корпусу та українського оборонного істеблішменту пропонували розпочати створення в Україні модерних збройних сил, оснащених високоточними ракетами з неядерними боєголовками великої руйнівної потужності. Їхні пропозиції не були почуті. [1, с.38]

У таких умовах Україна разом із партнерами почала формувати новий підхід до безпеки. Однією з ключових ідей став так званий «Київський безпековий компакт». Його суть полягає в тому, що гарантії безпеки мають бути не символічними, а реальними і підкріпленими конкретними діями. Йдеться про

постачання сучасної зброї, фінансову підтримку, обмін розвідувальною інформацією та розвиток оборонних можливостей країни.

Павло Клімкін додав, що самі по собі гарантії в сьогоденній реальності є фактично декларацією: «Стосовно гарантії я завжди кажу, що мають бути три переконання. В ці гарантії маємо повірити ми – ті, кому гарантії даються. В ці гарантії мають повірити ті, хто їх дає. І третє, в ці гарантії мають повірити наші вороги. Поки цих трьох переконань немає, говорити про якісь гарантії – це кепська історія незалежно від правової форми документу». [4]

Важливою частиною цієї нової системи стали двосторонні безпекові угоди. Упродовж 2024–2026 років Україна підписала низку таких угод із різними державами. Вони передбачають не лише політичну підтримку, а й конкретні кроки у разі загрози, включаючи консультації та допомогу. Хоча ці угоди не є повноцінними військовими союзами, як НАТО, вони значно ефективніші за попередні декларативні домовленості.

Разом із цим змінився і сам підхід до стримування. Замість страху перед відповідним ударом дедалі більше значення має здатність країни захистити себе. Цю концепцію називають «стримування через спроможність». Вона полягає в тому, що потенційний агресор відмовляється від нападу, бо розуміє, що перемога буде надто складною і дорогою. Для цього потрібні сильна армія, сучасні системи протиповітряної оборони та розвинений оборонно-промисловий комплекс.

Якщо порівняти ситуацію 1994 року і сьогодення, різниця є дуже помітною. Раніше Україна значною мірою поклядалася на домовленості між великими державами, тоді як сьогодні вона активно будує власну систему безпеки і співпрацює з партнерами на більш рівних умовах. Сучасні угоди мають чіткі строки, конкретні плани дій і враховують економічний фактор, зокрема санкції проти агресора, які стали важливою частиною стримування.

Попри ці зміни, залишаються складні питання, на які поки що немає однозначних відповідей. Зокрема, незрозуміло, чи може звичайне озброєння повністю стримати ядерну державу, особливо якщо вона готова до ескалації. Також важливо, чи збережеться єдність союзників у довгостроковій перспективі.

Окремо стоїть питання ролі НАТО, якщо двосторонні угоди й надалі розвиватимуться і посилюватимуться.

Пріоритетом співпраці з Альянсом має залишатися досягнення взаємосумісності із силами НАТО та започаткування «зачистки» російської агентури в секторі безпеки України за схемами й методами, подібними до тих, які свого часу застосовувалися в інших країнах Східної та Центральної Європи. Важливим елементом співпраці з Альянсом має стати модернізація українського оборонпрому з наголосом на реформуванні та розвитку суднобудівної, ракетно-космічної та авіаційної галузей і започаткуванні спільних з іншими країнами НАТО проектів у галузі виробництва озброєнь і військової техніки. [1, с.42]

У сучасному світі стає все більш очевидним, що найнадійнішою гарантією безпеки є або членство в потужному військовому союзі, або наявність таких оборонних можливостей, які роблять будь-яку агресію не вигідною. Досвід останніх років показує, що самі по собі міжнародні домовленості не працюють без реальної сили, яка стоїть за ними.

Говорячи про те, що має бути покладене в основу майбутніх гарантій безпеки України, Ольга Буткевич, Голова правління УКМЦ, член Української асоціації міжнародного права, наголосила, що не можна обмежитись лише юридичним документом. Це мають бути і фізичні гарантії, плюс, можливо, перебування іноземного контингенту, участь України в НАТО чи інших союзах – тих, які забезпечують Україну. [4]

Висновки. Еволюція від Будапештського меморандуму до сучасних безпекових угод відображає перехід від ідеалізму до більш реалістичного підходу. Світ поступово усвідомлює, що ядерне стримування більше не є автоматичною гарантією миру. Воно потребує постійного підкріплення ресурсами, технологіями та політичною волею.

Для України це стало питанням виживання, а для всього світу — важливим уроком про те, що безпека однієї держави нерозривно пов'язана з безпекою інших. Майбутнє міжнародного порядку залежить від того, чи зможуть нові

механізми гарантій стати достатньо сильними, щоб зупиняти агресію ще до її початку.

Джерела та література:

1.Василенко В. Без'ядерний статус України: минуле, сучасне, майбутнє. Український тиждень. 2018. № 21. С. 27-42.

2.Шеренговський Д., Чернявська Д. Будапештський меморандум – урок для України: як не повторити помилок у нових без пекових угодах. URL: https://24tv.ua/budapeshtskiy-memorandum-1994-tekst-hto-pidpisuvav-yaki-umovi_n2700712#2 (дата звернення: 24 травня 2026 р.)

3.Шурхало Д. 30-річчя Будапештського меморандуму. Чому Україна обміняла ядерні боєголовки на ілюзорні гарантії безпеки? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/budapeshtskyu-memorandum-yaderna-zbroya/33230589.html> (дата звернення: 20 травня 2026 р.)

4.Що уклали у Будапешті і якими мають бути справжні гарантії безпеки України? URL: <https://uacrisis.org/uk/shho-uklaly-u-budapeshti-i-yakumu-mayut-buty-spravzhni-garantiyi-bezpeky-ukrayiny> (дата звернення: 24 травня 2026 р.)

*Оксана Пийтер, студентка І курсу, ТЛД
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний
фаховий коледж Державного
торговельно-економічного університету»
Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії
суспільних та природничих дисциплін*

**УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ НОВОЇ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ:
ПЕРСПЕКТИВИ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО СОЮЗУ**

Постановка проблеми. В умовах сучасних геополітичних викликів, зокрема агресії Росії проти України, питання створення Балто-Чорноморського Союзу набуває особливої актуальності. Балто-Чорноморський союз – це ідея зовнішньополітичної інтеграції Естонії, Латвії, Литви, Польщі, України з метою співробітництва у економічній, воєнно-політичній, культурній та інших сферах. Цей союз може стати важливим інструментом для зміцнення безпеки, економічного розвитку та політичної стабільності в регіоні.

Виклад основного матеріалу. Важливість даної тематики визначається, зокрема, тим, що Захід довгий час зволікає з прийняттям України до ЄС та НАТО, що змушує шукати альтернативних союзників для захисту. Такими потенційними союзниками є передусім Польща, Литва, Латвія, Естонія, Румунія, Молдова і Грузія, які, як і Україна, не раз були жертвами імперської політики царської, радянської та путінської Росії.

Спільні інтереси та вигідне розташування сприяють створенню дієвої регіональної організації — Балто-Чорноморського союзу — для забезпечення безпеки й розвитку країн без втрати суверенітету.

Балто-Чорноморський Союз(БЧС) – ідея зовнішньополітичної інтеграції (створення коаліції, політико-економічного союзу, вісі, дуги, альянсу) країн басейнів Балтійського та Чорного морів – Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Білорусі (за умови зміни режиму і вектору зовнішньої політики) , України та ін. – з метою співробітництва у економічній, воєнно-політичній, культурній та інших сферах. Ідея БЧС багатоаспектна й полягає у співробітництві з проблем безпеки субрегіону; об'єднанні зусиль щодо входження країн субрегіону до європейських і трансатлантичних політичних, економічних, культурних і воєнно-оборонних структур; формуванні Балто-Чорноморського спільного ринку; налагодженні політико-економічних, прав. і культурного співробітництва тощо. [4, С.87]

Створення будь-якого міждержавного союзу в історичному контексті завжди передбачає як мінімум дві мети – політичну (зокрема воєнну) та економічну. Залежно від конкретної ситуації та цілі набувають стратегічного характеру. Оскільки Україна на початку ХХІ ст. опинилася на межі виживання внаслідок

неприхованої військової та інформаційної агресії Російської Федерації, для неї очевидним постало питання зміни свого зовнішнього вектору розвитку, відходу від політики багатовекторності і переорієнтування на зближення позицій із країнами Європейського Союзу. Відповідно, такий підхід був зафіксований у 2019 р. зі змінами до Конституції України.

Така ситуація змусила українські політичні еліти (принаймні більшу частину з них) та наукову спільноту шукати варіанти нових можливих конфігурацій політичних союзів на міжнародній арені з участю України. Окрім Європейського Союзу та НАТО (які й були визначені як пріоритетні у Конституції України) одним із обговорюваних проєктів став Балто-Чорноморський союз (Балто-Чорноморська вісь, Балто-Понтійська федерація, Балтійський союз, Міжмор'я, Intermarium, Międzymorze та ін.), ідея якого виникла одразу після I-ї світової війни.

Проєкт створення Балто-Чорноморської осі має корені в середньовічному шляху «із варягів у греки». Балто-Чорноморську вісь також асоціюють із Великим князівством Литовським, Руським і Жемайтійським чи з проєктом конфедерації «Річ Посполита Трьох Народів», що був окреслений Гадяцькою угодою. Ця угода хоч і була укладена, проте не була реалізована внаслідок геополітичних процесів середини XVIIст. Однак, після цього вона неодноразово фігурувала як політична ідея на східноєвропейському просторі, зокрема й на території українських земель у середовищі політичної еліти. Зокрема, ми бачимо певні обговорення подібних проєктів в українському та польському середовищі у першій половині XIXст. [2, С.11]

Наприкінці XIX — на початку XX ст. Юліан Бачинський, Микола Міхновський і Степан Рудницький намагалися розробити Балто-Чорноморську геополітичну концепцію. Михайло Грушевський виклав ідею такого союзу у праці «Орієнтація чорноморська». Особливий внесок зробив Юрій Липа, який створив «Чорноморську доктрину», підкреслював історичну спільність народів Балтійського й Чорного морів. [3]

Вперше Балто-Чорноморський союз (БЧС) було створено у серпні 1919 року на конференції під Ригою. Запропонована в двадцятих роках минулого століття

маршалом Польщі Юзеф Пілсудським конфедерація у складі Польщі, Литви, Білорусі і України повинна була відродити багатонаціональну Річ Посполиту з метою уникнення домінування у Східній Європі, Німеччини і Росії. [3]

У лютому 1993 р. президент Л. Кравчук виступив у Будапешті з ініціативою створення зони стабільності і безпеки в регіоні Центрально-Східної Європи.

Балто-Чорноморський союз міг би стати водночас потужним інфраструктурно-економічним проектом і політичною протипожею Старій Європі в межах НАТО та ЄС, об'єднанням країн зі спільним історичним досвідом та спільним його розумінням.

Сьогодні цілком зрозуміло, що відносини у Європі вибудовуються за принципом біполярності–протистояння між Російською Федерацією та НАТО. Проблема для України та ряду центральноєвропейських держав полягає в тому, що вони опинилися фактично між ними. [2, С.11]

Однією з основних цілей на даному етапі є формування системи центральноєвропейської безпеки, головним геополітичним противником в якій визначається Росія. Після анексії Криму та початку українсько-російської війни ця тема отримала нове дихання, оскільки стало зрозуміло, що існуючі засоби, зокрема й НАТО, не в змозі адекватно й ефективно реагувати на загрозу для країн Центральної Європи.

З точки зору безпеки найслабшим місцем у європейському просторі виступає саме Центральна Європа. З огляду на всю цю ситуацію єдиним фактором стримування може бути тільки сила. Але в кожній із країн Центральної Європи повноцінної власної сили недостатньо. З цього випливає потреба створення Балто-Чорноморського військово-політичного союзу як основи нової системи безпеки Європи та захисту України.

Антиросійські позиції мають країни Балтії, а відносини Польщі з Росією загострилися після Смоленської катастрофи. Подібні конфлікти мають історичне підґрунтя, зокрема Угорська революція 1956 року, придушена радянськими військами, що підірвало авторитет СРСР у світі.

У сучасній міжнародній політичній ситуації, що склалася внаслідок подій 2014-го р., найслабшим елементом виявилася неготовність НАТО до активних

дій. З точки ж зору безпеки найслабшим місцем у європейському просторі виступає Центральна Європа, а у ще більш вузькому географічному просторі – так зване Міжмор'я, тобто територія між Балтійським та Чорним морем.

З огляду на всю цю ситуацію єдиним фактором стримування може бути тільки сила. Але в кожній із країн Центральної Європи (країни Балтії, Болгарія, Молдова, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія) самодостатньої власної сили недостатньо. З цього й випливає необхідність об'єднання у Балто-Чорноморський військово-політичний союз. Тільки таким чином і може бути сформована нова модель європейської безпеки з метою спільного захисту України. Антиросійські позиції займають політичні владні еліти країн Балтії; особливо гострі стосунки склалися між Росією та Польщею після авіакатастрофи під Смоленськом, в якій загинула владна польська верхівка (у зв'язку з достатньо обґрунтованими підозрами у причетності російської влади до цієї події).

Ініціатива створення Балто-Чорноморського союзу – це прерогатива, яка належить Україні, яку вона повинна заявити і якою вона ж повинна скористатися. Умови для цього вже створила Росія, а Україна найкраще із усіх європейських держав отримала відповідний досвід боротьбою з агресором. При цьому з усіх європейських країн тільки Україна має досвід саме ефективної боротьби та ефективного протистояння. Це можемо спостерігати через швидку мобілізацію та організацію військової оборони, з формування антиросійської коаліції на загальносвітовому рівні. Відповідно, тільки Україна й може знайти необхідні аргументи для країн Центральної та Східної Європи в реалізації ідеї Балто-Чорноморського союзу. [2, С.13]

Відповідно, членами Балто-Чорноморського союзу можуть стати наступні держави: Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Словаччина, Румунія, Угорщина, Україна, Чехія. Хоча, при цьому треба мати на увазі, що кожна з них має ще й своє власне бачення зовнішньополітичної ситуації.

Щодо Білорусі – то сьогодні це найслабше місце у системі центральноєвропейської безпеки. До того часу, поки Білорусь буде

контролюватися Росією, реального шансу створити центральноевропейську систему безпеки практично немає. [2, С.13]

Новий етап в ідеї створення Балто-Чорноморського союзу розпочався в 2022р. після початку відкритої повномасштабної агресії РФ проти України. Як сам А. Дуда, так і його колега Президент України В. Зеленський, та очільники країн Балтії намагалися інтенсифікувати балто-чорноморське співробітництво насамперед в питаннях постачання зброї, обміну розвід даними, транспорту та військової логістики. [4, С.88]

У квітні 2022 року президенти Польщі, Литви, Латвії та Естонії відвідали Україну й зустрілися з Володимиром Зеленським, обговоривши військову допомогу, санкції проти Росії та спільну безпеку. Цей візит підкреслює єдність Балто-Чорноморського регіону та ідею відповідного союзу.

У разі створення Балто-Чорноморського об'єднання, посилення економічного співробітництва його країн-учасників може виражатися у спрощенні ведення бізнесу на спільному економічному просторі, у спільних енергетичних, логістичних та інфраструктурних проектах, що сприятимуть економічному розвитку регіону. Позитивний економічний розвиток Балто-Чорноморського регіону може стати прикладом для країн, які ще перебувають під впливом Москви (Білорусь та країни Центральної Азії). [3]

Відновлення транзитно-транспортної, економічної, енергетичної, фінансової, торгівельної та соціальної кооперації між країнами Балто-Чорноморського регіону дозволить їм підвищити свій економічний потенціал та обороноздатність. Економічний розвиток Балто-Чорноморського регіону має відбуватись з урахуванням ролі важливого перехрестя шляхів з півночі на південь – від Балтійського моря до Чорного, і з заходу на схід, що включає проект «шовкового шляху» і співпрацю з країнами, розташованими вздовж нього. Країни Балто-Чорноморського регіону можуть створити надзвичайно потужну транзитну систему з транспортування вантажів з Балтійського моря в басейни Чорного, Каспійського та Середземного морів і навпаки. [4, С.88-89]

Балто-Чорноморський союз – це питання довгого обговорення, складних механізмів, розподілення функцій між державами. На жаль, не реалізація цього проекту може мати трагічні наслідки. Згадаймо, що НАТО було створене лише у 1949 році, після Другої світової війни. З нашої точки зору, очікування подібних результатів є невиправданим для сучасного світу. Уже зараз необхідно вести перемовини на всіх рівнях міждержавного співробітництва, а не лише серед науковців та політтехнологів.

Створення Балто-Чорноморського військово-політичного союзу не можна розглядати як альтернативу НАТО. Кожна з країн може бути учасником навіть обох цих організацій. Навіть НАТО і Балто-Чорноморський союз лише суттєво доповнять один одного в політичному та військовому плані. Їх співпраця дасть можливість розширити вплив форм безпеки навколо всієї Європи та навіть вийти з її межі. [2, С.14]

Проект союзу сприятиме: нейтралізації російських претензій на пострадянські простори, формуванню загальноєвропейських інтеграційних норм із урахуванням Східної Європи, а також відновленню системи загальноєвропейської колективної безпеки.

Висновки. Євразійський континент потребує нової системи безпеки. Балто-Чорноморського союзу є одним із найбільш прийнятних проектів для Східної Європи з військово-політичним характером. При цьому він не може бути реалізований без участі України, оскільки саме вона є ключовим фактором для створення системи загальної безпеки як для Східної та Центральної Європи, так і для всього європейського континенту.

Джерела та література:

1. Балто-Чорноморське об'єднання: історія та перспективи. URL: https://ua_talks.buzzsprout.com/2330848/episodes/15087376- (дата звернення: 24 травня 2026 р.)

2. Безсмертний Р. Балто-чорноморський союз: перспективи для України. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2019. № 4. С. 8-15.

3. Волович О. Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації. URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/archiv-regioni/archiv-yevropa/archiv-insha-yevropa/volodich-balto/ (дата звернення: 24 травня 2026 р.)

4. Рудь І. Балто-чорноморський союз як вісь безпеки України: реалії та перспективи розвитку. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2023. Випуск 2. С. 86-91.

**Софія ДАНИШ, студентка I курсу, ФБС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».**

**Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних
та природничих дисциплін**

ЗБРОЯ ГОЛОДУ: ВИКОРИСТАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ШАНТАЖУ

Постановка проблеми. У ХХІ столітті продовольство стало одним із ключових елементів глобальної стабільності. Якщо раніше питання забезпечення їжею розглядалося переважно як внутрішня проблема держав, то сьогодні воно набуло міжнародного виміру. Глобалізована економіка, складні логістичні ланцюги та нерівномірний розподіл ресурсів зробили багато країн залежними від імпорту продуктів харчування. У таких умовах будь-яке порушення постачання може мати не лише економічні, а й політичні наслідки.

Виклад основного матеріалу. Світова продовольча система вже перебувала у кризовому стані ще до початку повномасштабної війни в Україні. За даними міжнародного звіту про стан продовольчої безпеки (SOFI 2022), у 2021 році від

702 до 828 мільйонів людей страждали від голоду, що на понад 150 мільйонів більше порівняно з до пандемічним періодом. Водночас близько 2,3 мільярда людей не мали стабільного доступу до достатньої кількості їжі, а майже 45 мільйонів осіб у понад 40 країнах перебували на межі голоду. Ці дані свідчать про вразливість глобальної продовольчої системи, яка є надзвичайно чутливою до будь-яких кризових факторів. [3]

За даними звіту ООН, «нинішня війна в Україні, в якій воюють два найбільших світових виробники основних зернових, олійних культур, а також добрив, призвела до порушення міжнародних ланцюгів поставок, підвищує ціни на зерно, добрива, енергоносії, а також до браку лікувального харчування для дітей, що рекомендується при сильному недоїданні». [2]

У сучасному світі контроль над продовольством означає контроль над стабільністю суспільств. Країни, які не здатні самостійно забезпечити себе їжею, змушені покладатися на імпорт, що створює залежність від зовнішніх постачальників. У таких умовах продовольство перетворюється на інструмент впливу, який може використовуватися як у мирний час, так і в умовах конфлікту.

Механізми такого впливу різноманітні: це і обмеження експорту, і блокування транспортних шляхів, і створення штучного дефіциту, і маніпуляції цінами на світових ринках. В окремих випадках навіть гуманітарна допомога використовується як політичний інструмент — вона може надаватися вибірково або в обмін на певні політичні рішення.

Особливого значення набуває логістичний фактор. Навіть за наявності достатніх ресурсів продовольства його недоступність через порушення транспортних шляхів може призвести до кризи. Саме цей механізм став одним із ключових у контексті війни Росії проти України.

Україна відіграє надзвичайно важливу роль у глобальній продовольчій системі. До початку повномасштабної війни вона входила до числа найбільших експортерів зернових культур і була одним із ключових гарантів стабільності світових ринків.

Зокрема, Україна забезпечувала:

- близько 10% світового експорту пшениці;
- приблизно 15% кукурудзи;
- понад 50% експорту соняшникової олії.

Україна належить до найбільших у світі виробників та експортерів зернових та рослинних олій. Зважаючи на світове зростання цін та блокування українського експорту зростає занепокоєння виникненням продовольчої кризи у бідних країнах. [1]

Загалом українська аграрна продукція забезпечувала продовольством близько 400 мільйонів людей у світі. Особливо критичною ця роль була для країн Африки та Близького Сходу. У деяких із них, таких як Єгипет, Ліван або Сомалі, частка українського зерна в імпорті досягала 40–60%, що робило їх надзвичайно залежними від стабільності поставок. [4]

Таким чином, Україна стала не лише економічним, а й стратегічним елементом глобальної продовольчої безпеки.

З початку війни в Україні керівник WFP Девід Бізлі застерігає від світової продовольчої кризи. В інтерв'ю американському телеканалу CBS у програмі "Обличчям до нації" 17 квітня 2022 року на питання, чи не використовує Путін голод як зброю, він відповів "так" та пояснив: "Немає сумнівів у тому, що продовольство використовується як зброя на війні у найрізноманітніших аспектах". [1]

Після початку повномасштабного вторгнення Росія застосувала один із найефективніших інструментів впливу — блокаду українських морських портів. До війни через них здійснювалося до 90% експорту зерна, тому їхнє блокування фактично означало зупинку поставок на світові ринки.

Унаслідок цього:

- було заблоковано приблизно 20–25 мільйонів тонн зерна;
- світові ціни на пшеницю зросли на 50–60%;
- багато країн-імпортерів опинилися перед загрозою дефіциту продовольства.

Після виходу Росії із зернової ініціативи в липні 2023 року було здійснено серію масованих ударів по портах Одеси, Чорноморська та Південного. Унаслідок

цих атак було знищено десятки тисяч тонн зерна, підготовленого до експорту, а також пошкоджено елеватори, термінали та інші об'єкти логістики.

Ця ситуація чітко продемонструвала, що контроль над логістичними маршрутами у сучасному світі може мати не менше значення, ніж контроль над самими ресурсами. Блокада портів та подальші удари по інфраструктурі спричинили ефект глобального економічного шоку, який відчули десятки країн, особливо ті, що залежать від імпорту зерна. Це підтверджує, що продовольча безпека є елементом глобальної стабільності, а її порушення здатне впливати на світову економіку та політичні процеси. [4]

Окрім блокади, важливим елементом стратегії стало системне знищення продовольчої інфраструктури України. Йдеться про атаки на порти Одеси, Чорноморська та Південного, обстріли елеваторів, складів і транспортних вузлів.

Особливо інтенсивними ці атаки стали після виходу Росії із зернової ініціативи у липні 2023 року. Крах Чорноморської зернової ініціативи в липні 2023 року, коли Росія одноосібно вийшла з угоди, став закономірним наслідком її стратегії використання продовольства як інструменту впливу. Цей крок супроводжувався цілеспрямованою кампанією зі знищення української портової та аграрної інфраструктури. [3]

Унаслідок масованих ударів:

- було знищено десятки тисяч тонн зерна, підготовленого до експорту;
- пошкоджено портові термінали та логістичні об'єкти;
- значно обмежено експортні можливості України.

У відповідь на кризу була створена Чорноморська зернова ініціатива, яка дозволила частково відновити експорт українського зерна. За час її функціонування було вивезено понад 30 мільйонів тонн аграрної продукції, значна частина якої була спрямована до країн, що розвиваються.

Першою спробою розблокувати український експорт стала Чорноморська зернова ініціатива (BSGI), укладена в липні 2022 року за посередництва ООН та Туреччини. На перший погляд, ця угода здавалася вагомим дипломатичним успіхом. Аналітичні звіти Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD),

зокрема доповіді серії «А Trade Hore», підкреслюють, що ініціатива допомогла стабілізувати глобальні ціни на продовольство та відновити частину експортних потоків з України. За час її дії було експортовано близько 33 мільйонів тонн агропродукції, причому значна частина спрямовувалася до країн, що розвиваються. [3]

Використання продовольства як інструменту шантажу має далекосяжні наслідки. За сучасними оцінками, близько 258 мільйонів людей у світі перебувають у стані гострої продовольчої небезпеки.

Зростання цін на продукти харчування призводить до:

- інфляції та економічної нестабільності;
- зниження рівня життя населення;
- соціальних протестів і політичних криз.

У низці країн Африки та Близького Сходу подорожчання хліба безпосередньо пов'язане зі скороченням поставок зерна з України. Крім того, продовольча криза стимулює міграційні процеси, що створює додатковий тиск на інші регіони.

Таким чином, «зброя голоду» має ефект доміно, впливаючи на глобальну стабільність.

У сучасних умовах міжнародна спільнота змушена шукати ефективні механізми протидії використанню продовольства як інструменту тиску.

Висновки. Аналіз сучасних подій і статистичних даних дозволяє зробити висновок, що продовольство стало одним із ключових інструментів геополітики. Війна Росії проти України є яскравим прикладом того, як їжа може використовуватися для досягнення стратегічних цілей.

Продовольча безпека має розглядатися як складова глобальної безпеки. Її захист потребує міжнародної співпраці, ефективних механізмів реагування та усвідомлення того, що доступ до їжі є базовим правом людини, яке не може використовуватися як інструмент шантажу.

Джерела та література:

1. Голод - нова зброя у війні РФ проти України? URL: <https://www.dw.com/uk/faktchek-holod-yak-zbroia-u-viini-rf-proty-ukrainy/a-61975122> (дата звернення: 17 травня 2026 р.)
2. Звіт ООН: Війна в Україні - серед причин, які підштовхують світ до голоду. URL: <https://www.holosameryky.com/a/zit-oon-vijna-v-ukraini-golod-u-sviti/6649167.html> (дата звернення: 17 травня 2026 р.)
3. Рокіна О. Артерія життя: критичний аналіз еволюції українського зернового коридору. URL: <https://dif.org.ua/article/arteriya-zhittya-kritichniy-analiz-evolyutsii-ukrainskogo-zernovogo-koridoru> (дата звернення: 17 травня 2026 р.)
4. Федулова С., Холод С., Соколова В. Геополітична продовольча безпека: трансформація продовольчих систем. Science, technologies, innovations. 2026. № 1. С. 3-11.

Наталія КАПШУК

***Заступник директора з господарчо-адміністративної роботи,
спеціаліст вищої категорії, методист.***

***Державний заклад «ВСП Київський транспортно-економічний фаховий
коледж Національного транспортного університету»***

Валентин ПАНАСЮК

***Кандидат політичних наук, спеціаліст вищої категорії, методист.
Державний заклад «ВСП Київський торговельно-економічний фаховий
коледж Державного торговельно-економічного університету»***

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА В ПОЛІЦЕНТРИЧНОМУ СВІТІ

Анотація. У статті проаналізовано теоретичні виміри трансформації міжнародної безпеки в умовах поліцентричності глобального порядку. Розглянуто ключові моделі безпекового порядку (світова політика, однополярна, багатополарна, регіональна), їхні переваги та недоліки. Особливу увагу приділено

впливу глобалізації, наративам однополярності / багатополярності в риторичі В. Путіна, а також регіональним імперативам для України та ЄС у контексті російської агресії. Доведено, що перехід до поліцентричності посилює асиметрію безпеки та вимагає нових підходів до забезпечення стабільності.

Ключові слова: міжнародна безпека, глобальний порядок, поліцентричність, багатополярність, глобалізм, асиметрія безпеки, російсько-українська війна.

Вступ

Проектне моделювання міжнародної безпекової системи набуває особливої актуальності у контексті фундаментальних зрушень у глобальному порядку початку 2020-х років. Деформація усталених норм міжнародного права, неефективність глобальних та регіональних безпекових інститутів і переформатування стратегічних альянсів вимагають переосмислення теоретичних підходів.

Посилення поліцентричності як характеристики сучасного світу викликає зміни в традиційній архітектурі міжнародної безпеки. Ці зміни визначаються розподілом влади між декількома ключовими акторами – Китаєм, США, ЄС, Індією, Ізраїлем, Іраном, РФ та міжнародними організаціями. Така трансформація впливає на динаміку конфліктів, оновлення інституційних рамок для кооперації та балансування інтересів різних держав.

Для України осмислення цих процесів має практичне значення в контексті російської військової агресії. Розуміння діалектики взаємозв'язку між глобальними та регіональними безпековими динаміками дає змогу сформулювати підґрунтя для захисту національних інтересів.

Теоретичні моделі міжнародної безпеки в умовах поліцентричності.

У політичній науці існує безліч теоретично обґрунтованих варіантів міжнародної безпеки: однополярність, багатополярність, регіонально-однополярна модель, синергетична та інші. Кожна з них має прибічників і критиків.

Теорія світової політики (Дж. Маєр, Ф. Рамірес, Дж. Томас) передбачає появу універсальної цінності на основі правил спільного життя планетарного соціуму. Основою є ідеологія неолібералізму, глобальна інституціоналізація, формування глобальних норм і цінностей (права людини, демократія), роль недержавних акторів та пріоритет м'якої безпеки. Однак загострення експансіоністської активності окремих країн ускладнює реалізацію цієї моделі.

Багатополярна система критикує глобалізаційні підходи та обґрунтовує ймовірність зміни логіки процесів через зростання нових центрів сили (Китай, Індія тощо). Вона утворює декілька незалежних центрів прийняття рішень. У реальному порядку багатополярність може перетворитися на «клубний тип» порядку, де мир гарантований лише «обраним» державам. Для ефективності потрібні інституційні гарантії рівноправ'я та відповідальності.

Однополярна теорія передбачає домінування одного центру сили. Тривале панування однополярності призвело до геополітичного дисбалансу, інституційних деформацій, економічних викликів та культурних обмежень. Жорстка ієрархія спровокувала формування антигегемоністських коаліцій, зокрема неототалітарних режимів.

Регіональна однополярність виділяє зони лідерства (Північна Америка – США, Східна Азія – Китай / Індія / Японія, Європа – Німеччина / Франція). Критика цієї моделі полягає в ігноруванні внутрішньорегіональної динаміки та множинності акторів, зокрема активізації таких держав, як Іран, Росія, Україна, Бразилія.

Сучасний світ потребує оновлення системи міжнародної безпеки, яка поєднує національну унікальність, суверенність та локальний і глобальний рівні [2, с. 145–149].

Глобалізм, наративи Путіна та криза світового порядку.

Глобалізація є ключовим чинником трансформації міжнародної конкурентоспроможності та безпеки. Вона охоплює економічну, технологічну, політичну та соціокультурну інтеграцію, створюючи як можливості (інвестиції, інновації), так і загрози (втрата суверенітету, залежність від ТНК) [2, с. 145–149].

Глобалізм трансформувався від ідеї єдиного світового управління (1940–1950-ті) через економічну інтеграцію (1960–1990-ті) до фактора геополітичної нестабільності та асиметрії безпеки в сучасну епоху. Взаємозалежність стала зброєю (енергетичний шантаж, інформаційні операції) [5, с. 7–9].

Наративи «однополярності» та «багатополярності / поліцентричності» активно використовувалися В. Путіним у 2012–2021 рр. для просування геостратегічних цілей РФ. Вони слугували інструментом дискредитації Заходу, підготовки внутрішньої аудиторії до конфронтації та ідеологічного обґрунтування відновлення впливу на пострадянському просторі. Кремль вийшов на шлях відкритого протистояння з США та НАТО [1].

Російсько-українська війна стала тригером прискореної трансформації глобальної геополітичної архітектури. Вона оголила кризу глобальних інститутів (ООН, Рада Безпеки), міф про «невідворотність миру» та продемонструвала перехід до постглобалістської епохи асиметричної безпеки [4, с. 8; 5, с. 7].

Регіональні імперативи для України та ЄС

Політика ізоляціонізму США послаблює трансатлантичну єдність і довіру до Вашингтона як союзника. У цих умовах ключем до збереження ЄС є прискорена розбудова військово-промислового комплексу, збільшення витрат на оборону та формування регіонального військово-політичного союзу з повноправною участю України.

Україна має боєздатну армію з досвідом сучасної повномасштабної війни та може стати вагомим силою захисту Європи. Європейські країни повинні взяти частину витрат на утримання ЗСУ. Посилення Європи дозволить їй стати лідером «вільного західного світу» [4, с. 7–8].

Глобалізація та присутність ТНК в Україні (Nestle, ArcelorMittal, Shell тощо) та українських компаній на світових ринках (МХП, Kernel, SoftServe) демонструють потенціал інтеграції в глобальні ланцюги вартості, але вимагають балансу між відкритістю та захистом національних інтересів [2].

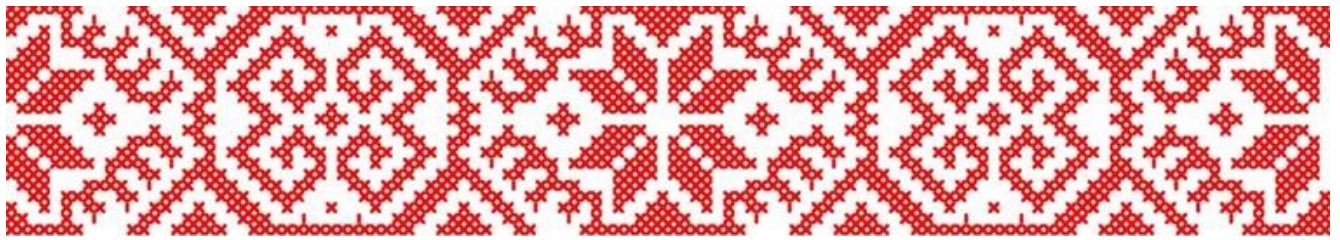
Висновки

Трансформація міжнародної безпеки в умовах поліцентричності характеризується кризою традиційних інститутів, посиленням ролі недержавних акторів, асиметрією загроз та використанням глобальних залежностей як зброї. Теоретичні моделі (від світової політики до багатополярності) потребують гібридизації для адаптації до нових реалій.

Для України та Європи пріоритетами є зміцнення обороноздатності, інтеграція в регіональні безпекові структури та стратегічна автономія. Російська агресія актуалізує потребу в новій архітектурі безпеки, де Україна виступає повноправним суб'єктом.

Джерела та література:

1. Гай-Нижник П. «Однополярність» і «багатополярність / поліцентричність» світу: нарativi публічних маніпуляцій В. Путіна (2012–2021 рр.) // *Український політико-правовий дискурс*. 2026. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19764806>.
2. Карчевська О., Агафонова Г. Теоретичний вимір трансформації міжнародної безпеки в умовах поліцентричності глобального порядку // *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2025. Вип. 21. С. 145–153. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-21-17>.
3. Пахота Н., Третяк Д., Шурак Л., Василенко М. Глобалізація як чинник трансформації міжнародної конкурентоспроможності // *Актуальні проблеми сталого розвитку*. 2026. Т. 3, № 1. С. 99–106. DOI: [https://doi.org/10.60022/3\(1\)-13S](https://doi.org/10.60022/3(1)-13S)
4. Рафальський О. Формування нового світопорядку: регіональні імперативи та виклики // *Політичні дослідження*. 2025. № 1 (9). С. 7–37.
5. Сирський О., Семененко О., Леbedенко А., Лойшин А. Глобалізм і нова епоха воєн: від світового порядку до асиметрії безпеки // *Military Science*. 2025. Vol. 3, No. 3. С. 6–27. DOI: <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.3.1>

СЕКЦІЯ 3. Подолання наслідків війни та стратегії відновлення України

*Анастасія ПЛЮТЯК, студентка I курсу
спеціальності «Харчові технології»*

*ВСП «Могилів-Подільський технологіко-економічний
фаховий коледж ВНАУ».*

*Науковий керівник: Ольга ПОДУФАЛОВА,
Викладач-спеціаліст*

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА ЕКОЛОГІЧНУ ТА ЕКОНОМІЧНУ СТІЙКІСТЬ СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. У статті досліджено стан, проблеми та перспективи забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнних дій. Проаналізовано складові елементи державної аграрної політики. Досліджено вплив збройних конфліктів на аграрний сектор та продовольчі ресурси країни, що постраждала від воєнних дій. Окрему увагу приділено питанням збереження та відновлення сільськогосподарського виробництва, логістики постачання продовольства, а також ефективного управління національними продовольчими резервами. Окреслено основні виклики, з якими стикається уряд та міжнародні організації у забезпеченні продовольчої безпеки під час воєнного стану.

Ключові слова: навколишнє середовище, продовольча безпека, військовий стан, аграрна політика.

Постановка проблеми. Продовольча безпека є одним з найважливіших аспектів забезпечення національної безпеки будь-якої країни. Забезпечення стабільного постачання продовольства для населення, забезпечення вільного експорту продукції на світові ринки мають критичне значення для підтримки суспільного добробуту та економічної стабільності будь-якої держави. Проте, в умовах воєнного стану ці завдання ускладнюються багатьма факторами, включаючи руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, загрози для життя фермерів та робітників, мобілізація працівників сільськогосподарської галузі, а також загальне зниження виробничих потужностей аграрного сектора економіки. Військові конфлікти призводять до різкого зростання невизначеності та ризиків, що суттєво впливають на всі етапи продовольчого ланцюга — виробництва, споживання та експорту. Крім того, під час війни відбуваються зміни у структурі попиту та пропозиції продовольчих товарів, що може призвести до дефіциту основних продуктів харчування та підвищення цін на них. Україна, як одна з провідних аграрних країн світу, стикається з особливими викликами у забезпеченні продовольчої безпеки під час воєнного стану. Реалії українського сьогодення потребують адаптації існуючих стратегій та механізмів та розробки нових дієвих підходів для підтримки стабільного постачання та експорту продовольства, зокрема шляхом державного регулювання, спрощення існуючих процедур, а також міжнародної співпраці та впровадження інноваційних рішень в даній галузі.

Аналіз досліджень і публікації. Серед наукових праць, присвячених висвітленню даної проблематики та окресленню існуючих проблем та перспектив забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану можна виділити праці В. О. Бойко, О.В. Собкевич, Д. В. Крилова, Є. М. Кривохижа.

Метою дослідження є здійснення аналізу забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану, діяльності сільськогосподарських підприємств, окреслення проблем та перспектив забезпечення експорту сільськогосподарської продукції на світові ринки, оцінка ефективності існуючих процедур на шляху до вирішення вищезазначених напрямів, а також розробка

пропозицій щодо вирішення існуючих проблем та покращень в даному напрямку економіки.

Основні результати дослідження. Дослідження проблем забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності та державного значення. сучасному світі поняття безпека ототожнюється з поняттям якості життя, саме тому безпеці, у всіх її проявах, приділяється велика увага. Національна безпека містить цілу систему складових, особливе значення в якій посідає продовольча безпека, оскільки її фундаментальною основою є задоволення продовольчих потреб кожної людини якісними, доступними та збалансованими продуктами харчування. Особливістю державного управління продовольчою безпекою є гарантування отримання населенням необхідної кількості продуктів харчування. Проте, для стабільного функціонування основ продовольчої безпеки необхідне вирішення проблем, що можуть виникнути під час виробництва, зберігання, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Зміна клімату, пандемія Covid-19 і повно масштабне військове вторгнення в Україну значно погіршило показники продовольчої безпеки України та світу.

Блокування традиційних маршрутів змусило українських експортерів шукати нові ринки збуту товарів. Це привело до збільшення експорту до країн, які раніше не були основними торговельними партнерами України, але у зв'язку з власною необхідністю та співпраці задля підтримки української економіки стало за можливе збільшити постачання продукції на нові ринки збуту. Водночас, зменшення основної маси експорту сільськогосподарської продукції пов'язано, в першу чергу, з логістичними труднощами. Військові дії призвели до руйнування інфраструктури, що значно ускладнило транспортування продукції. Заблоковані порти, пошкоджені залізничні шляхи та автошляхи стали серйозною перешкодою для експорту. Додатково, військові дії на півдні України, зруйновані ферми та поля, заміновані території та нестача робочої сили призвели до зменшення обсягів виробництва продукції в цілому. Для забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах військового стану доцільно інвестувати в створення великих

промислових агровиробництв сфокусованих на технічні та зернові культури, що далі доцільно використовуються як паливо та корм для тваринництва. Загальний напрямок агровиробництва по винен зосередитися на сталих та кліматично дружніх рішеннях, а саме надання переваг агроекологічним практикам: точному землеробству, використанню сівозмін та біологічно різноманітного полікультурного підходу у рослинництві; дрібномасштабному тваринництву з високими стандартами добробуту тварин.

Необхідно відзначити зусилля українського уряду спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки та економіки Держави, за результатами яких Європейський Союз та інші країни надають Україні торговельні преференції, що дозволяє збільшити експорт сільськогосподарської продукції. Це включає зниження тарифів та скасування квот на певні види продукції, надання гуманітарної допомоги у вигляді аграрних комплектів, які включають насіння, добрива та інші необхідні матеріали для фермерів, постраждалих від війни. Варто відмітити також програми з розмінування та відновлення сільськогосподарських земель, які були пошкоджені або забруднені внаслідок військових дій, що фінансуються міжнародними партнерами. Забезпечення продовольчої безпеки на належному рівні вказує на те, що за будь-яких умов держава гарантує населенню отримання необхідної кількості продуктів харчування [2, с. 64].

Зусилля міжнародних партнерів, таких як ООН, Туреччина та інших країн, спрямовані на розблокування українських портів на Чорному морі, що дозволило здійснення експорту морським шляхом. Це значно полегшило транспортування великих обсягів зернових та інших сільськогосподарських товарів до країн ЄС. Міжнародна спільнота активно підтримує Україну в її боротьбі, що включає не лише політичну та фінансову допомогу, але й збільшення закупівель української продукції. Це не лише допомагає українській економіці, але й демонструє солідарність з українським народом. Європейські країни активно підтримують українських виробників, купуючи їх продукцію та сприяючи таким чином стабільності аграрного сектору України. Завдяки вищезгаданим чинникам Україна змогла значно збільшити експорт своєї сільськогосподарської продукції до країн

Європи. Це сприяло стабілізації економіки, підтримці аграрного сектору та забезпеченню доходів для українських фермерів. Перспективи подальшого зростання експорту залишають ся високими, оскільки міжнародна спільнота продовжує підтримувати Україну, а попит на якісну українську продукцію зростає.

Висновок. Перспективи забезпечення продовольчої безпеки України залишаються позитивними, оскільки країна демонструє здатність адаптуватися до нових умов і ефективно використовувати наявні ресурси. Подальша співпраця з міжнародними партнерами, підтримка національної аграрної політики та розвиток інноваційних технологій у сільському господарстві сприятимуть зміцненню продовольчої безпеки та економічної стабільності України.

Джерела та література:

1. Бойко В.О., Бойко Л.О. Продовольча безпека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні // Економіка та суспільство. 2022. № 41.
2. Березюк С.В., Гонтарук Я.В., Ясінська Б.О. Забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану // Економіка та суспільство. 2023. № 47. С. 64—72.
3. Крилов Д. В. Проблеми забезпечення продовольчої безпеки України в сучасних умовах. Проблеми сучасних трансформацій. Вип. № 7, Серія: економіка та управління, URL: <https://bit.ly/3OpJLeS> (дата звернення: 19.12.2023).

*Валерія ГАЛИЦЯ, студентка II курсу, ТЛД
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».*

*Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних та природничих дисциплін*

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ: БАЛАНС МІЖ ПОКАРАННЯМ ВИННИХ ТА СУСПІЛЬНИМ ПРИМИРЕННЯМ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Постановка проблеми. Перемога — це не кінець, а початок найскладнішого етапу. Коли після звільнення територій постає не менш важливе питання: як жити поруч із пам'яттю про біль, не дозволяючи їй зруйнувати майбутнє? Саме тоді суспільство опиняється перед вибором, який не має простих відповідей — між справедливим покаранням і примиренням.

Як знайти цю крихку рівновагу? Як не втратити людяність у прагненні до справедливості? І чи можливе справжнє примирення без правди? Саме про цей складний, але життєво важливий пошук балансу варто говорити вже зараз.

Виклад основного матеріалу. Без чіткого закону про «деокуповані території» ми ризикуємо отримати «правовий вакуум», коли старі норми вже не відповідають реаліям, а нові ще не запрацювали. Першочерговим завданням держави є встановлення правової чіткості.

Для розробки української моделі правосуддя ми маємо звернутися до світового досвіду, зокрема до Нюрнберзького процесу. Це нагадування про те, що справедливість — не миттєвий акт, а довгий шлях повернення меж між добром і злом, які колись були розмиті.

Урок для нас: кожна людина має «внутрішній компас». Моральна відповідальність є індивідуальною. На деокупованих територіях правосуддя має бути публічним. Правда про злочини окупантів — це найкращі ліки від пропаганди. Але не менш важливо, щоб ця правда була не вибірковою, не спотвореною і не перетвореною на інструмент помсти. Ми судимо не для того, щоб помститися за минуле, а для того, щоб захистити майбутнє.

Найбільша загроза — це коли колаборантів судять корумповані чиновники чи депутати, які самі чекали на «ворога» або розкрадали бюджет. Вони мають бути першими в черзі на перевірку.

Чиновники, які мають заплямовану репутацію або незадекларовані статки, повинні бути відсторонені від процесу деокупації. Громадянство — це не лише

права, а й відповідальність. Якщо хтось свідомо діяв проти України, він має бути обмежений у праві впливати на державне управління. До комісій з реінтеграції мають входити ветерани та військовослужбовці.

Тільки рівна відповідальність дасть моральне право судити деокуповані території.

Проект “Хочу к своим” - це публічний список засуджених за державну зраду і колабораційну діяльність осіб, які бажають виїхати до РФ за умови повернення українців з російської неволі. Він пропонує дієвий механізм:

- 1) обмін колаборантів на наших героїв із російського полону.
- 2) оприлюднення інформації про колаборантів як засіб превенції.

Це реалізація принципу: «Не хочеш бути громадянином України — не будь ним, але відповідай за законом».

Так чи інакше, стосунки між окупаційною армією та місцевим населенням неминуче виникають.

Водночас очевидно, що більшість із цих людей не має наміру сприяти ворогу чи діяти всупереч інтересам України. Можна припустити, що у разі відмови від такої діяльності ці особи ризикували б втратити своє майно внаслідок незаконних дій окупантів.

Отже, можна дійти висновку про необхідність урахування умов, у яких опинилися громадяни України на окупованих територіях. У таких обставинах люди фактично позбавлені свободи вибору, що і становить стан крайньої необхідності.

Цю тонку межу між примусом і власною волею ми можемо побачити на прикладі Павла Тичини: у 1920-х роках він прагнув розвивати українську культуру, однак згодом його лояльність до радянської системи та участь у державних структурах стали приводом для гострих дискусій. Це демонструє поєднання двох чинників — зовнішнього тиску обставин і внутрішньої особистої відповідальності.

Для Олександра Олеся це було однозначним крахом моралі: слова «І ти продався їм, Тичино...» — своєрідний вирок поету. Натомість Василь Стус бачив

у цьому трагедію розпаду особистості: «Без сумніву, геніальний поет. І — геніальний блазень».

Таким чином, ця суперечність не може бути зведена до простого протиставлення «винний» чи «невинний». Вона вимагає підходу, що одночасно враховує силу зовнішнього примусу, межі допустимого компромісу та ступінь особистої відповідальності.

Російська окупаційна машина намагається підмінити віру в Бога культом диктатора, роблячи церкву інструментом спецслужб.

Як зазначає журналіст-розслідувач Данило Мокрик - ворог використовує релігію як інструмент контролю та залякування.

Це нагадує момент коли Ісус заходить у храм і бачить там не молитву, а бізнес. Він каже: «Дім Мій буде домом молитви, а ви робите з нього печеру розбійників».

Перший крок до правди для людей в окупації — це наочне порівняння. Ми маємо показати, що справжня церква не може бути «філією» армії агресора. Потрібно сприяти розвитку парафій, де проповідують українською, де Бог — це любов, а не «руській мір».

Символічні та економічні рішення мають не менш важливе значення, ніж правові механізми.

Ключовою складовою цього процесу є демонтаж символів окупації. Йдеться про глибше очищення публічного простору від ознак тоталітарного режиму.

Ворожі монументи не можуть залишатися лише «прибраними з поля зору» — йдеться про їх повне усунення як носіїв імперського змісту. Пушкін є інструмент символічного впливу та пропаганди російської культури. У цьому контексті показовою є позиція Миколи Міхновського, одного з ідеологів українського націоналізму, який виступав проти встановлення пам'ятника Пушкіну в Харкові, а натомість домагався вшанування Тараса Шевченка. Його приклад ілюструє підхід до символів чужого впливу та поступове формування власного культурного середовища. Це має розглядатися як елемент деколонізації простору.

Окремий, принциповий аспект — відновлення обігу національної валюти. Гроші є кровоносною системою економіки, і їхня належність визначає економічний суверенітет. Саме тому гривня має повертатися в обіг із перших днів деокупації як символ відновленої державності.

Рух опору ССО ЗСУ – спрямована проти окупаційних сил громадянська діяльність, метою якої є звільнення територій від окупації та відновлення державного суверенітету.

Для людей, які загубилися в пропагандні, історія спротиву — це не просто хроніка боротьби, а шанс знайти шлях до правди.

Коли людина бачить тих, хто пережив ті ж самі страждання, але не зламався та допомагав своїм, ворожий міф про «Україна вас забула» миттєво руйнується.

Зміна світогляду на деокупованих територіях — це процес «інформаційної детоксикації». Ворог роками вкладав у голови людей тезу: «Вас вбивають не російські ракети, а українські війська». Ця брехня не є новою — вона була ретельно відпрацьована ще з 2014 року на Сході України.

Всі організації, що працюватимуть на деокупованих територіях мають діяти як «архітектори реальності».

Можливі пункти реалізації можуть виглядати так:

- документування того, що відбувалося під час окупації (свідчення, фото, відео, архіви), щоб зберегти факти без спотворень.
- прості інструменти для мешканців — як відрізнити фейки.

Без реінтеграції населення звільнена територія ризикує залишитися лише формальною «зоною». Кожен задокументований факт — це частина системної роботи зі збору доказів відповідно до міжнародних стандартів, що є необхідною передумовою для встановлення справедливості та притягнення винних до відповідальності. Це має стати процесом спільного відновлення того, що було спотворене або зруйноване інформаційною війною.

Висновки. Справжня реінтеграція — це не просто встановлення прапора над адмінбудівлею, а повернення повноцінного Дому, де панують безпека, доведена

фактами правда та безкомпромісна справедливість, яка захищає майбутнє, а не просто мститься за минуле.

Джерела та література:

1. Розслідування Данила Мокрика (MokRes): «Не буде Бога, крім їхнього: ЦРУ, секти і молитви під дулами автоматів». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=l171dNlRw1s> (дата звернення: 18 травня 2026 р.)
2. Скобельська О. Шляхи деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій і відновлення довіри населення до держави Україна. Нове українське право. 2023. № 4. С. 94-99.
3. Чолак В.Д. «Проблематика та шляхи визначення терміну "деокуповані території" в правовому полі України». Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2025. Том 36 (75). № 1. С. 127-132.
4. Фільм «Нюрнберг» (Judgment at Nuremberg, 1961).
5. Формування політики України щодо окупованих територій: Дискурсивний протокол. URL: <https://healthsolutions.ngo/library/formuvannia-polityky-ukrainy-shchodo-okupovanykh-terytoriy-dyskursyvnyy-protokol/> (дата звернення: 18 травня 2026 р.)
6. Юзич Ю. Шевченко, Пушкін, Харків і Міхновський. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2023/03/9/162467/> (дата звернення: 18 травня 2026 р.)

**Надія ФЕДОРІШКО, студентка I курсу, ФБС
ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету».**
**Науковий керівник: Оксана ФРЕЧКА,
спеціаліст вищої категорії,
голова циклової комісії суспільних та природничих дисциплін**

ДОВГОСТРОКОВІ НАСЛІДКИ ПІДРИВУ КАХОВСЬКОЇ ГЕС ТА ПРОБЛЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Підрив Каховської ГЕС 6 червня 2023 року — не завершена трагедія, а тривала криза, наслідки якої відчуються досі. Катастрофа одночасно має екологічні, економічні та правові наслідки й потребує комплексного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Каховська ГЕС почала будуватися у вересні 1950 року. Вона відігравала важливу роль для всього півдня України: регулювала стік Дніпра, виробляла електроенергію, постачала воду для зрошення посушливих районів і забезпечувала судноплавство від Херсона до Запоріжжя. Каховське водосховище займало площу понад 2 000 квадратних кілометрів і живило водою міста, села та промислові підприємства.

Інформація про можливий підрив ГЕС з'явилася ще восени 2022 року. За даними розвідки, росіяни заклали вибухівку в перші місяці окупації. Україна знала про цей план, однак ніхто не очікував, що окупанти наважаться знищити всю станцію повністю.

6 червня 2023 року, орієнтовно о 02:50, російські військові підірвали споруди Каховської ГЕС зсередини. Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль охарактеризував подію як терористичний акт з боку росії. Україна позиціонує підрив Каховської ГЕС не лише як терористичний акт, але й як акт екоциду. [2, с.7]

У перші дні після підриву було втрачено близько 18 км³ води. Затоплення охопило понад 600 км² територій, підтопило близько 64 тисяч гектарів лісів, а без належного водопостачання залишилися 143 населені пункти, де проживали понад 852 тисячі людей. Загальна сума розрахованої шкоди докільню перевищила 77,8 млрд грн. [3]

Ця подія стала найбільшою екологічною катастрофою в Європі з часів аварії на ЧАЕС. Були знищені донні та придонні екосистеми, порушено водопостачання

та зрошення на півдні України, виведено з ладу гідроенергетичну інфраструктуру, спровоковано катастрофічну повінь на Нижньому Дніпрі, яка забрала понад 100 людських життів. Понад 40 територій природно-заповідного фонду, в тому числі ділянки Смарагдової мережі та Рамсарські угіддя, зазнали збитків. Катастрофа торкнулася і Чорного моря: опріснення, замулення та евтрофікація охопили понад 32 000 км² акваторії. [1]

Від катастрофи постраждало щонайменше 850 тисяч людей у чотирьох областях. Офіційно підтверджено загибель 31 особи на підконтрольній Україні території. На окупованих землях реальна кількість жертв невідома – окупаційна влада свідомо занижувала ці цифри. Верховна Рада визнала подію актом екоциду. 8 червня Рада безпеки ООН провела термінове засідання, на якому більшість країн поклали відповідальність на Росію.

У зоні затоплення опинилися близько 80 населених пунктів у межах Херсонської та Миколаївської областей, в яких проживало на той момент приблизно 40 тисяч осіб (до повномасштабного вторгнення кількість населення була в кілька разів більшою), 48 природоохоронних територій та чимало об'єктів техногенної небезпеки. В зону затоплення потрапили промислові майданчики, ферми, склади та магазини добрив, отрутохімікатів, побутової хімії, близько двадцяти АЗС, декілька нафтобаз, каналізаційні насосні станції, вигрібні ями будинків приватного сектора, декілька кладовищ, скотомогильників, земельні ділянки приватних дачних садиб, а також сільськогосподарські угіддя тощо. [2, с.10-11]

Руйнування ГЕС завдало величезної шкоди природі. За оцінками екологів, це одна з найбільших екологічних катастроф в Україні після Чорнобиля. Загинули мільйони тварин – риби, земноводні, безхребетні. За оцінками Української природоохоронної групи, постраждало до 70% фауни водосховища.

Оголене дно водосховища містить 83 тисячі тонн важких металів – свинцю, кадмію та нікелю. Дослідники називають це «токсичною бомбою уповільненої дії» та порівнюють із Чорнобильською трагедією. Замість живого природного

фільтра – 500 тисяч тонн мертвих молюсків на оголеному дні. Їх відновлення займе роки, а може – десятиліття.

Підрив затопив близько 330 000 гектарів природоохоронних земель і порушив солоність Дніпро-Бузького лиману. Проте природа відреагувала несподівано: на колишньому дні виріс найбільший у Європі вербово-тополевий ліс на площі 150 000 га, на Хортиці знову з'явилися осетри, а річка Кам'янка відновила течію після 70 років. Це не повернення до минулого – природа не відновлюється, вона пристосовується.

Прямі збитки від катастрофи складають щонайменше 2 мільярди доларів, а загальні, за даними ООН, – близько 14 мільярдів. Підрив знищив 94% зрошувальних систем Херсонщини – одного з головних аграрних регіонів країни. Навесні 2025 року через брак води загинуло понад 55 000 гектарів посівів, без питної води залишилося близько 850 тисяч людей, підтоплено понад 3 200 будинків.

Підрив греблі Каховської ГЕС залишив без джерела води 94% зрошувальних систем у Херсонській, 74% - у Запорізькій та 30% - у Дніпропетровській областях. Перебої у водопостачанні для зрошувальних каналів вірогідно матимуть значний негативний вплив на сільське господарство у регіоні. [5, с.6]

Каховське водосховище було основою найбільшої системи зрошення на півдні України. Його втрата вдарила по сільському господарству, яке залежало від стабільного водопостачання. За оцінкою ООН, порушення роботи систем зрошення спричинило втрати врожаю на сотні мільйонів доларів. Без доступу до води частина земель втратила колишню продуктивність, а фермери були змушені скорочувати посіви або змінювати структуру виробництва. [3]

Питання відбудови залишається відкритим. Уряд планує відновити ГЕС після деокупації – це займе 6–7 років і коштуватиме понад 1 мільярд доларів. Однак екологи попереджають: якщо новий ліс, що поглинає токсичні метали, буде затоплений, отруйні речовини повернуться у природу. Як альтернатива розглядається менша, екологічно збалансована споруда, що задовольнить і енергетиків, і природоохоронців.

На місці колишнього водоймища вже почала стрімко відновлюватися природа. Протягом 2023–2024 років відбулося природне заростання дна водосховища типовими для заплави Дніпра видами дерев і водно-болотної рослинності. Проросло до 40 мільярдів насінин дерев, що може призвести до формування найбільшого в степовій зоні України заплавного лісу. Загальна потенційна площа таких лісів перевищує 1000 км². [1]

Уже під час перших експедицій 30 червня 2023 року (3 тижні після руйнування греблі) та 19 жовтня 2023 року (3,5 місяця після руйнування) науковці спостерігали активне відновлення рослинності. Почали формуватись чотири типи біотопів: вербові зарості, заболочені біотопи, ділянки з розрідженою рослинністю та території, вкриті відмерлими черепашками молюсків. [2, с.72]

Питання відновлення Каховської дамби залишається відкритим. Крім відновлення молюсків, які фільтруватимуть знову воду, повторне наводнення резервуара повернуло б місцевих людей до покинутих будинків. Це також знизило б занепокоєння щодо безпеки на Запорізькій атомній електростанції, яка брала з резервуара воду для охолодження реакторів.

Деякі науковці сподіваються, що відновлювальні роботи пройдуть з гаслом «відбудувати ще краще». Вони планують врахувати недоліки колишньої будови ГЕС та резервуару, вдосконаливши конструкцію. Наприклад, заглибити й подовжити водосховище до 50 кілометрів, щоб уникнути сезонного мору риби, як це було в мілководному колишньому резервуарі. Цей варіант також може дозволити відновитися принаймні частині Великого Лугу — смуги степів і боліт уздовж Дніпра. [4]

Прихильники відбудови наголошують, що головна функція Каховського водосховища полягала не у виробництві електроенергії. До підриву воно забезпечувало водою населені пункти, промислові підприємства та зрошувальні системи півдня України. За оцінками експертів, без відновлення водосховища під загрозою може залишитися близько 584 тисяч гектарів зрошуваних земель. Крім того, вони попереджають про ризики подальшого висушування територій і деградації ґрунтів на півдні України.

Опоненти відновлення вважають, що Україна має використати можливість переосмислити модель використання території. Вони нагадують, що Каховське водосховище було штучною спорудою, яка свого часу затопила історичний Великий Луг та змінила природний режим Нижнього Дніпра. [3]

На міжнародному рівні підлив ГЕС визнається воєнним злочином і актом екоциду, що вимагає справедливого покарання винних і повноцінної відбудови. Але справжня ціна катастрофи більша за будь-які цифри – це зруйновані долі, втрачена спадщина і відкрите питання про те, яким буде повоєнне майбутнє Півдня України.

Висновки. Підлив Каховської ГЕС спричинив радикальну зміну ландшафтів, що вимагає розробки нових підходів до охорони біорізноманіття та впровадження інноваційних водозберігаючих технологій в економіку регіону. Ефективне відновлення Півдня України можливе лише через поєднання наукових екологічних рішень, правового тиску на агресора та гнучкої стратегії повоєнної відбудови.

Джерела та література:

1. Два роки після руйнування Каховської ГЕС: екологічні наслідки та необхідність прийняття стратегічних рішень. URL: <https://uwecworkgroup.info/uk/two-years-after-the-kakhovka-hydropower-plants-destruction-environmental-consequences-and-the-need-for-strategic-decisions/> (дата звернення 20 травня 2026 р.)

2. Знищення Каховського водосховища: наслідки для довкілля / упоряд. В.В. Колодежна, О.В. Василюк. Чернівці : Друк Арт, 2025. 112 с.

3. Підлив Каховської ГЕС: наслідки для людей і природи та дилема відбудови. URL: <https://explainer.ua/pidryv-kahovskoyi-ges-naslidky-dlya-lyudej-i-prirody-ta-dylema-vidbudovy/> (дата звернення 20 травня 2026 р.)

4. Прийшло з води, пішло з водою. Що сталося з природою через підлив Каховської ГЕС? URL: <https://nauka.ua/article/priyshlo-z-vodi-pishlo-z-vodoyu-shcho>

stalosya-z-prirodoyu-cherez-pidriv-kahovskoyi-ges (дата звернення 22 травня 2026 р.)

5. Резюме аналітичного звіту «Попередній екологічний та юридичний аналіз руйнування Каховської ГЕС і його наслідків». Київ, 2024. 16 с.

*Валерія ТАРАСЮК, студентка I курсу
спеціальності «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
ВСП «Житомирський торговельно-економічний
фаховий коледж
Державного торговельно-економічного
університету»
Науковий керівник: Тетяна МИСЮРА,
спеціаліст першої категорії*

СТРАТЕГІЇ ЗАОХОЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ЕМІГРУВАЛИ ТА ІНОЗЕМЦІВ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ЇХ В УКРАЇНУ

Упродовж останніх десятиліть проблема міграції населення стала однією з найактуальніших для України. Значна кількість громадян виїжджає за кордон у пошуках кращих умов життя, стабільної роботи, вищого рівня заробітної плати та соціального захисту. Особливо масштабними міграційні процеси стали після початку повномасштабної війни, що спричинило не лише тимчасове переміщення населення, а й тривале проживання багатьох українців в інших державах. У результаті цього країна стикається зі скороченням працездатного населення, демографічною кризою та нестачею кваліфікованих кадрів у різних сферах економіки. Саме тому питання повернення громадян та залучення іноземців до проживання й роботи в Україні є важливим завданням державної політики.

Основними причинами еміграції українців залишаються економічні труднощі. Значна частина населення залишає країну через низький рівень

заробітної плати та недостатню кількість робочих місць [1]. Багато спеціалістів не мають можливості реалізувати свій професійний потенціал або отримувати гідну оплату праці, тому шукають перспективи за кордоном. Особливо це стосується молоді, фахівців у сфері інформаційних технологій, медицини, науки та будівництва. Крім економічних причин, важливими чинниками є соціальні проблеми: недостатній рівень медичного забезпечення, складнощі у сфері освіти, нестабільність соціальних гарантій та невпевненість у майбутньому. Велику роль також відіграє безпекова ситуація в країні, адже люди прагнуть жити у стабільному та безпечному середовищі.

Іноземні держави приваблюють українців вищим рівнем життя, сучасною інфраструктурою, якісною медициною та освітою, а також можливістю професійного розвитку [2]. У багатьох країнах Європи створені сприятливі умови для працевлаштування мігрантів, діють соціальні програми підтримки населення та високий рівень правового захисту працівників. Саме тому багато українців після тривалого проживання за кордоном не поспішають повертатися додому. Часто люди адаптуються до нового середовища, отримують стабільну роботу, житло та перспективи для розвитку своїх дітей.

Однією з головних проблем повернення українських емігрантів є недовіра до державних інституцій та відсутність впевненості у стабільності країни. Люди сумніваються у можливості забезпечити гідний рівень життя після повернення. Багато громадян побоюються безробіття, низьких доходів та складнощів із веденням власного бізнесу. Крім того, після тривалого перебування за кордоном виникають труднощі з адаптацією до українського суспільства та ринку праці [3]. Деякі емігранти стикаються з бюрократичними проблемами, складністю оформлення документів або відсутністю підтримки з боку держави. Також важливо враховувати психологічний фактор, адже люди звикають до нового способу життя та не завжди готові знову змінювати умови проживання.

Для вирішення цієї проблеми необхідно впроваджувати комплексні стратегії заохочення повернення українців. Одним із найважливіших напрямів є економічна підтримка громадян. Держава повинна створювати умови для

розвитку малого та середнього бізнесу, надавати гранти та пільгові кредити для відкриття власної справи, а також забезпечувати податкові пільги для тих, хто повертається в Україну [4]. Важливим кроком є створення нових робочих місць і забезпечення конкурентного рівня заробітної плати. Якщо люди бачитимуть можливості для професійного розвитку та фінансової стабільності, мотивація до повернення значно зросте.

Не менш важливим є підвищення рівня соціального захисту населення. Покращення якості медицини, освіти, житлових умов та інфраструктури сприятиме формуванню позитивного ставлення до життя в Україні. Велику роль відіграє розвиток сучасних міст, транспортної системи, цифрових послуг та безпечного середовища. Держава повинна демонструвати готовність підтримувати громадян та створювати умови для комфортного проживання.

Важливим інструментом можуть стати спеціальні державні програми повернення українців. Такі програми можуть передбачати допомогу з працевлаштуванням, консультаційну підтримку, житлові програми та спрощення адміністративних процедур. Наприклад, держава може сприяти визнанню дипломів та професійного досвіду, отриманого за кордоном. Це дозволить людям швидше адаптуватися після повернення та знайти роботу відповідно до своєї кваліфікації.

Крім повернення громадян, важливим напрямом розвитку країни є залучення іноземців. У багатьох державах світу міграційна політика спрямована на залучення кваліфікованих спеціалістів, студентів та інвесторів. Для України це також може стати ефективним способом подолання нестачі робочої сили та стимулювання економічного розвитку. Насамперед необхідно спростити міграційне законодавство та процедури отримання дозволів на проживання й працевлаштування. Важливо створити прозорі та зрозумілі умови для іноземців, які бажають працювати або навчатися в Україні [5].

Особливу увагу слід приділити залученню висококваліфікованих фахівців у сфері медицини, інформаційних технологій, освіти та науки. Для цього необхідно забезпечити конкурентні умови праці, можливості професійного розвитку та

соціальні гарантії. Крім того, важливим є розвиток міжнародного співробітництва у сфері освіти. Українські університети можуть залучати іноземних студентів завдяки створенню сучасних освітніх програм та участі у міжнародних проєктах. Освітня міграція може стати одним із факторів формування позитивного іміджу України у світі.

Корисним для України є і міжнародний досвід інших держав. Багато країн Центральної та Східної Європи впроваджують спеціальні програми підтримки громадян, які повертаються з-за кордону. Вони надають фінансову допомогу, сприяють працевлаштуванню та допомагають із відкриттям бізнесу [6]. Наприклад, деякі країни пропонують податкові пільги для тих, хто повертається та інвестує кошти у розвиток національної економіки. Такі заходи сприяють зменшенню рівня еміграції та зміцненню трудового потенціалу держави.

Отже, проблема еміграції населення та повернення громадян є складною й багатогранною. Для її вирішення необхідно поєднувати економічні, соціальні та правові механізми підтримки населення. Ефективна державна політика повинна бути спрямована не лише на створення умов для повернення українців, а й на формування привабливого середовища для іноземців. Розвиток економіки, підвищення рівня життя, забезпечення стабільності та безпеки можуть стати основою для зміцнення людського потенціалу України та її подальшого розвитку.

Джерела та література:

1. Державна служба статистики України. *Міграційні процеси в Україні*. – Київ, 2023.
2. Міжнародна організація з міграції (ІОМ). *Звіт про міграцію в Україні*. – 2022.
3. Міністерство економіки України. *Ринок праці та міграція*. – Київ, 2023.
4. Національний інститут стратегічних досліджень. *Проблеми трудової міграції*. – Київ, 2021.
5. Світовий банк. *Міграція та розвиток*. – 2022.
6. OECD. *International Migration Outlook*. – 2021.